

Univerzita Karlova v Praze

1. lékařská fakulta

Studijní program: Specializace ve zdravotnictví

Studijní obor: Adiktologie

Dita Dočekalová

Dohled probačního úředníka nad klientem užívajícím návykové látky

Supervision of a probation officer over a client using addictive substances

Diplomová práce

Vedoucí závěrečné práce:

Mgr. Pavlína Gabrhelíková, Ph.D.

Praha, 2021

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci zpracovala samostatně a že jsem řádně uvedla a citovala všechny použité prameny a literaturu. Současně prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Souhlasím s trvalým uložením elektronické verze mé práce v databázi systému meziuniverzitního projektu Theses.cz za účelem soustavné kontroly podobnosti kvalifikačních prací.

V Praze, dne 28. dubna 2021

Dita Dočekalová

Identifikační záznam

DOČEKALOVÁ, Dita. *Dohled probačního úředníka nad klientem užívajícím návykové látky.* [Supervision of a probation officer over a client using addictive substances]. Praha, 2021. 102 stran, počet příloh 3. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, 1. lékařská fakulta, Klinika Adiktologie. Vedoucí diplomové práce Mgr. Pavlína Gabrhelíková, Ph.D.

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala své vedoucí diplomové práce Mgr. Pavlíně Gabrhelíkové, Ph.D. za významnou podporu, odborné vedení, cenné rady, ochotu a v neposlední řadě velkou trpělivost při vzniku této práce. Dále bych ráda poděkovala všem klientům, díky kterým jsem mohla realizovat svou závěrečnou práci. Taktéž děkuji své rodině, která mi zajistila kvalitní podmínky pro studium.

ABSTRAKT

Východiska: Tato diplomová práce se zabývá dohledem probačního úředníka u klientů Probační a mediační služby, kteří jsou též uživateli návykových látek a trestnou činností spáchali pod vlivem těchto látek. Pro práci probačního úředníka není povinností mít adiktologické vzdělání, nicméně vzhledem k vzrůstajícímu počtu drogové kriminality je doplnění znalostí v této oblasti žádoucí. Těžištěm práce je kvalitativní výzkum, který spočíval v analýze dokumentů a popisu případové práce s mými klienty užívajícími návykové látky.

Cíle: Hlavním cílem práce je demonstrovat aplikaci klíčových adiktologických dovedností ve specifických podmínkách Probační a mediační služby v průběhu dohledu s uživateli návykových látek.

Soubor: Daná problematika bude demonstrována na práci s mými třemi klienty Probační a mediační služby, kteří byli za trestnou činnost, kterou spáchali pod vlivem návykových látek, podmíněně odsouzeni s dohledem probačního úředníka.

Metody: K výzkumu byla použita analýza dokumentů, která klienta do Probační a mediační služby doprovází a tři kazuistické studie.

Výsledky: Z výsledků vyplynulo, že přestože klienti Probační a mediační služby berou uložený trest jako omezení a probační úředník má spíše kontrolní roli, jsou adiktologické znalosti probačních úředníků a schopnost aplikace adiktologických dovedností klíčové pro jejich motivaci i sebedůvěru a jsou důležité v uskutečňování změny v jejich závislostním chování.

Klíčová slova: alternativní tresty, dohled probačního úředníka, recidiva, resocializace, sociální práce, uživatel návykových látek, závislost

ABSTRACT

Background: This diploma thesis deals with the supervision of a probation officer at the Probation and Mediation Service clients who are also users of addictive substances and committed crime under the influence of these substances. It is not obligatory for a probation officers to have an addictological education, but due to the increasing number of drug-related crime, supplementing knowledge in this area is desirable. The focus of the work is qualitative research, which consists of analyzing documents and describing casework with my clients using addictive substances.

Objectives: The main objective of this work is to demonstrate the application of key addictology skills in the specific conditions of the Probation and Mediation Service, during supervision with addictive substance abuse users.

Sample: The issue will be demonstrated from the results of working with three clients of the Probation and Mediation Service, who have been given suspended sentences under the supervision of a probation officer, for crimes they committed under the influence of addictive substances.

Methods: The research used an analysis of documents accompanying clients to the Probation and Mediation Service and three case studies.

Results: The results showed that although clients of the Probation and Mediation Service perceive the imposed sentence as a limitation, and probation officer has a rather supervisory role, the addictological knowledge of the probation officer and the ability to apply addictology skills are a key element for the motivation and self-confidence of clients, and are important in making a change in their addictive behaviour.

Key words: Alternative punishment, supervision by a probation officer, re-offending, resocialisation, social work, addictive substances user, dependency.

Obsah

TEORETICKÁ ČÁST	9
1. ÚVOD.....	9
2. HISTORIE PROBACE A MEDIACE	10
2.1 Probace a mediace v mezinárodním kontextu	10
2.2 Alternativní tresty v českých zemích	12
2.3 Období do roku 1989.....	13
2.4 Období po roce 1989.....	14
3. PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBA V ČESKÉ REPUBLICE	17
3.1 Současný stav	17
3.2 Struktura Probační a mediační služby ČR.....	18
4. PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ ČINNOSTI.....	22
4.1 Probační činnosti – vykonávací řízení.....	23
4.1.1 Probační dohled	23
4.1.2 Parole	25
4.1.3 Obecně prospěšné práce	26
4.2 Mediační činnosti - přípravné řízení a řízení před soudem.....	27
4.2.1 Mediacce.....	28
4.3 Práce s mladistvými a nezletilými.....	29
5. NÁVYKOVÉ LÁTKY	30
5.1 Nejčastěji užívané látky klienty Probační a mediační služby.....	31
5.1.1 Alkohol a tabák.....	31
5.1.2 Marihuana	31
5.1.3 Pervitin.....	32
5.1.4 Heroin	32
5.1.5 Kokain.....	32
6. TRESTNÁ ČINNOST SPOJENÁ S UŽÍVÁNÍM NÁVYKOVÝCH LÁTEK	34
7. DOHLED PROBAČNÍHO ÚŘEDNÍKA	38
7.1 Výkon dohledu po rozhodnutí soudu	40
7.1.1 Obsah dohledu	40
7.1.2 Obsah konzultací	40
7.1.3 Ochranné léčení	41
7.1.4 Probační plán dohledu	41
7.1.5 Zpráva o průběhu dohledu.....	42
7.1.6 Postup při porušení podmínek dohledu	42
7.1.7 Ukončení činnosti	43
7.2 Výkon dohledu u klienta užívajícího návykové látky	43
7.2.1 Diagnostika fáze užívání.....	45
7.2.2 Situace výchozího bodu, časná diagnostika a intervence	46
7.2.3 Práce s motivací.....	46
7.2.4 Matching	48
7.2.5 Prevence relapsu	49

7.2.6 Harm Reduction.....	49
7.2.7 Testování na přítomnost návykové látky v těle klienta	49
VÝZKUMNÁ ČÁST	53
8. VYMEZENÍ VÝZKUMNÝCH CÍLŮ A OTÁZEK.....	53
8.1 Výzkumné otázky	54
8.2 Výběr souboru	54
8.3 Použité metody.....	54
8.4 Etika výzkumu.....	55
8.5 Kazuistická studie.....	55
8.5.1 Kazuistika č. 1	56
8.5.2 Kazuistika č. 2	65
8.5.3 Kazuistika č. 3	70
9. SHRNU TÍ VÝSLEDKŮ	76
10. DISKUZE.....	79
10.1 Výzkumná otázka č. 1	82
10.2 Výzkumná otázka č. 2	83
10.3 Výzkumná otázka č. 3	84
11. ZÁVĚR.....	86
12. LITERATURA.....	87
13. SEZNAM POUŽITÝCH ZÁKONŮ	90
14. SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	91
15. SEZNAM POUŽITÝCH OBRÁZKŮ, GRAFŮ A TABULEK	92
16. SLOVNÍK POJMŮ	93
17. PŘÍLOHY	95

TEORETICKÁ ČÁST

1. ÚVOD

Téma, které jsem si vybrala pro diplomovou práci, je **Dohled probačního úředníka nad klientem užívajícím návykové látky** (v této práci je klient pojmenován též jako pachatel, obviněný, obžalovaný nebo odsouzený, probační úředník nebo asistent též jako probační pracovník).

Toto téma jsem si vybrala proto, protože vykonávám práci probačního úředníka, na starosti mám ve větší míře podmíněně odsouzené pachatele s dohledem probačního úředníka a zajímám se hlouběji o problematiku závislostního jednání pachatelů trestných činů. Mé adiktologické znalosti však při nástupu na toto místo nebyly dobré, spíše žádné, a proto bylo nutné získat je dalším studiem.

Diplomová práce bude rozdělena do několika kapitol a bude mít dvě části, a sice část teoretickou a praktickou.

Teoretická část práce bude věnována historii probace a mediace v kontextu vnitrostátním i mezinárodním, neboť seznámení s historickým vývojem je nezbytné pro pochopení celého tématu. Dále budou popsány typy kriminálních činů u uživatelů drog a nejčastěji užívané návykové látky klientů Probační a mediační služby. Další část bude věnována metodice práce probačního pracovníka.

V praktické části shrnu poznatky o třech klientech Probační a mediační služby, kteří jsou uživateli návykových látek a trestnou činnost spáchali pod vlivem těchto látek. Kapitoly věnuji kazuistickým studiím jednotlivých klientů, jejich subjektivnímu zhodnocení uloženého trestu a roli probačního úředníka v jejich adiktologickém směřování. Probační úředník nemusí mít adiktologické vzdělání, avšak vzhledem k vzrůstajícímu počtu drogové kriminality je doplnění znalostí a dovedností v této oblasti žádoucí.

Celá práce bude vycházet z dostupných zdrojů, především z metodik Probační a mediační služby, z další odborné literatury z oblasti adiktologie, psychologie, trestního práva a sociální práce a především však z vlastní zkušenosti probačního úředníka a ze znalostí získaných studiem adiktologie.

2. HISTORIE PROBACE A MEDIACE

Tato kapitola je krátkým ohlédnutím do minulosti před vznikem Probační a mediační služby, je popisem probace a mediace v mezinárodním kontextu, alternativních trestů v českých zemích a v období před a po roce 1989.

2.1 Probace a mediace v mezinárodním kontextu

Z hlediska představení historického vývoje můžeme vývoj probace rozdělit na tyto zásadní etapy:

1. Rané období

V raném období se jednalo spíše o tresty typu vyhnanství z tlupy, trest formou těžké práce, například jako galejníci na galérách, tresty klášterního vězení pro padlé ženy apod.

2. Období ctnostných průkopníků

Přibližně od počátku 19. století si někteří jedinci začali klást otázky, zda by nebylo vhodné inspirovat se ctnostnými myšlenkami a zkusit pomáhat nejen chudým a nemocným, ale také kriminálníkům.

Nejprve nasmělé a ojedinělé pokusy jednotlivých dobrovolníků a menších organizací (z počátku z velké části církevních) pravděpodobně již v té době zaznamenaly určitý úspěch při práci s odsouzenými i čerstvě propuštěnými a již v roce 1823 byla založena organizace připomínající dnešní probační služby – Nizozemská společnost pro morální pozvednutí vězňů. Hlavními aktivitami organizace založené úspěšnými holandskými kupci-filantropy bylo zajištění vzdělávání, náboženského vedení vězňů a poskytnutí morální a částečně i materiální podpory po jejich propuštění. Nedlouho poté lze pozorovat vznik více či méně organizovaných sdružení v některých státech Evropy (Francie, skandinávské země) i v Severní Americe. Za otce zakladatele probace v USA je považován John Augustus (1785 – 1859). Zvláštní pozornost se zaslouží životní příběh tohoto bostonského obuvníka (stát Massachusetts), který od roku 1841, kdy poprvé předstoupil před tamní soud, úspěšně prokazoval smysl a účelnost osobní záruky za vybrané zločince a přesvědčoval soudce o vhodnosti uložení zkušební doby, po níž by byla jeho klientům poskytována na tu dobu pokroková sociální podpora (Štern a kol., 2010, s. 18).

Tato aktivita obuvníka přinesla na 2000 úspěšných intervencí, pomalé prosazování prvků probace do práce soudů a přinesla takové aktivity, které jsou známé i v současné době.

3. Období státních úředníků

V tomto období, zhruba od počátku 20. století do začátku devadesátých let, dochází k přeměně čistě dobrovolnické práce k práci placeným úředníkem. Příkladem takového postupného vývoje může být Anglie.

Zákon z roku 1907 sice položil základy budoucí probační služby, ale ze začátku šlo fakticky pouze o úředníky jmenované některými soudy. Až v roce 1925 byla uzákoněná povinnost všech soudů mít jmenovaného alespoň jednoho pracovníka. Některé soudy toto nařízení obcházely pomocí jmenování úředníků na zkrácený úvazek. Tento rozpor byl odstraněn v roce 1938 (Štern a kol., 2010, s. 20).

Jiným krokem k profesionalizaci výkonu probačních služeb bylo postupné zavádění různých řídicích či poradních orgánů, které měly na starosti oblast vykonávání probačních činností.

Příkladem může být v roce 1928 vznik Poradního probačního výboru (Probation Advisory Committee) nebo v roce 1962 vznik Poradní rady pro probaci a následnou péči (Advisory Council for Probation and After-Care). Poměrně zásadní bylo založení Probační inspekce Jejích Veličenstva (HM Inspectorate of Probation) – poměrně nezávislého orgánu fungujícího ve struktuře ministerstva vnitra (Home Office), které do roku 2007 slučovaly agendy v našem pojetí ministerstva vnitra a spravedlnosti. V roce 2007 došlo k rozdělení a vzniklo samostatné ministerstvo spravedlnosti, jehož úkolem byl dohled nad činností probační služby včetně oblasti vzdělávání pracovníků (Štern a kol., 2010, s. 20).

4. Období manažerů

Období manažerů můžeme datovat od počátku devadesátých let 20. století do současnosti. Hledaly se inovativní metody, zaváděly nové alternativní tresty, navazovaly se mezinárodní spolupráce a předávaly se zkušenosti. Do probační práce se postupně zapojovaly soukromé i dobrovolnické organizace.

Zjednodušeně lze říci, že pokud předchozí období udělala ze zapáleného dobrovolníka státního zaměstnance, pak toto období dělá ze státního probačního úředníka manažera. Manažera ve smyslu řízení případové práce i manažera v přístupu ke klientům, tzn. je odborně flexibilní, vybírá vhodný postup pro daný případ za efektivního využití dalších dostupných zdrojů. Do tohoto období patří zavádění, dalo by se říci, staronového alternativního trestu. Jde o trest domácího vězení, pro něhož se postupem času, zejména využíváním elektronických technologií pro monitorování osob, vžil název electronic monitoring - elektronický monitoring, dohled. Tento trest včetně elektronických technologií se jako první začal používat v anglosaských zemích (Velká Británie, Spojené státy) (Štern a kol., 2010, s. 21-22).

2.2 Alternativní tresty v českých zemích

Již v roce 1796 přijatý Západohaličský trestní zákoník, ze kterého vycházel Zákoník o zločinech a těžkých policejních přestupcích, platný pro naše země, obsahoval také pokutu, propadnutí zboží, ztrátu práv, bití a vyhoštění. Zákon č. 117/1852 ř. z., trestní zákon, rozlišoval mezi zločiny, přestupky a přečiny. Z trestů pak peněžitý trest, propadnutí věcí, ztrátu práv a povolení, tělesné kárání a vězení, tyto bylo možné uložit za přečiny a přestupky. Připouštěl dokonce i trest domácího vězení. Je nutné uvést, že za zločiny nebylo ukládáno vězení, ale žalář, který byl vykonáván výlučně v zemských trestnicích, zatímco vězení bylo vykonáváno ve věznicích okresních soudů (Vlček, 2006, s. 50).

V období první republiky bylo do právního řádu v Zákoně č. 562/1919 Sb. vloženo alternativní opatření – podmíněné odsouzení a podmíněné propuštění.

Další ze zákonů, a sice zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon, rozdělil tresty na hlavní a vedlejší. Mezi hlavní patřil trest smrti, odnětí svobody, mezi vedlejší pak propadnutí věcí, vyhoštění, peněžitý trest nebo zákaz výkonu živnosti.

Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, přijal podle § 44 a násl. tzv. nápravné opatření, které umožňovalo srážet odsouzenému 10 až 25 % částku ze mzdy. Soud mohl nařídít i změnu zaměstnání.

Po revoluci dochází ke vzniku a rozvoji nových projektů. Již v roce 1991 zahajuje skupina odborníků Ústavu státu a práva ČSAV, Městské prokuratury v Praze a dalších tzv. Mimosoudní alternativu pro delikventní mládež. Inspirován rakouskými poznatky o odklonech trestního

řízení, experiment se snažil aktivně zapojit pachatele do procesu odstranění následků trestného činu a poškozeného do procesu odškodnění jeho osoby, V tomto projektu byly využity prvky mediace – řešení sporu za pomoci třetí osoby (Doubravová, 2001, s. 2).

Na katedře Sociální práce Filosofické fakulty v Praze v roce 1994 pracovalo Sdružení pro rozvoj sociální práce v trestní justici. Toto sdružení si dalo za úkol vypracovat projekt, který se týkal sociální práce v oblasti trestní justice. Výsledkem byly tři projekty. Soudní pomoc, Mimosoudní vyjednávání – narovnání a Probace. Tyto projekty se staly podkladem pro další činnost probačních úředníků.

2.3 Období do roku 1989

Přestože bylo komunistické Československo totalitním režimem s represivním systémem, různé skupiny odborníků na poli trestního práva, kriminologie, penologie a další usilovaly o prosazování změn v tehdejší trestní politice. Mezi tyto aktivity patřilo hlavně úsilí zmíněných odborníků z konce šedesátých let, které zahrnovaly trendy k posilování sociálně výchovných prvků při práci s pachateli trestných činů. V letech 1968 – 1971 vzniklo ve spolupráci Národního výboru hl. m. Prahy a Výzkumného ústavu kriminologického při tehdejší generální prokuratuře experimentální středisko postpenitenciární péče, které pracovalo v rámci Výzkumu faktorů recidivy, jehož cílem bylo ověřit v podmínkách velkého města účinné metody práce s nepřizpůsobivými občany včetně těch, kteří byli propuštěni z výkonu trestu (Štern a kol., 2010, s. 10).

Základy současné podoby Probační a mediační služby byly položeny novelizací trestního zákona a trestního řádu provedenými v první polovině devadesátých let 20. století. Tím ovšem nemá být řečeno, že v předchozím období nebyly k dispozici žádné z alternativ. Již v době první československé republiky totiž platil na našem území velice progresivní zákon o trestním soudnictví nad mládeží, který vytvářel podmínky pro použití řady poměrně netradičních způsobů řešení trestních věcí mladistvých pachatelů orgány činnými v trestním řízení. Budována byla též struktura sociálních kurátorů a kurátorů pro mládež (Sotolář a kol., 2002, s. 639).

Štern a kol. (2010) rovněž uvádí, že tak byla v rámci systému vězeňství zřízena místa sociálních pracovníků, mezi jejichž povinnosti patřilo udržovat kontakt odsouzeného s rodinou a

sociálním prostředím po dobu výkonu trestu a připravovat podmínky pro případné propuštění z vězení.

2.4 Období po roce 1989

Základy současné podoby Probační a mediační služby byly položeny novelizací trestního zákona a trestního řádu provedenými v první polovině devadesátých let 20. století.

Probační a mediační služba je instituce, která vznikla v roce 2001. Byla založena na základě stejnojmenného zákona č. 257, který byl parlamentem přijat v roce 2000 a v účinnost pak vstoupil k 1. 1. 2001. Probační a mediační služba dohlíží na výkon alternativních trestů. Alternativním trestem se rozumí jiný trest než klasický trest odnětí svobody a tento výraz Český trestní zákoník nepoužívá. Alternativních trestů zná trestní zákon několik a ukládá se především proto, že ne u všech osob je vhodné odnětí svobody. Každý případ trestného činu soud pečlivě zkoumá, zabývá se ekonomickou i sociální situací rodiny i možnosti případné recidivy a podle toho navrhuje případný trest.

Impulzem pro vznik takové organizace bylo vytváření nových demokratických pravidel a institucí jako důsledek pádu železné opony a konce studené války v listopadu 1989. Patřila k nim také reforma systému trestního práva a spravedlnosti. V uvolněné atmosféře, ale dochází k nárůstu drobné kriminality, trestné činy nejsou ale tak závažné, aby bylo nutné udělovat trest odnětí svobody. Tyto případy začínají řešit sociální kurátoři a kurátoři pro mládež a tím dávají základ k budoucímu formování základů probace a mediace v České republice.

Nový a velice široký právní rámec pro uplatnění alternativních forem řešení trestných věcí byl postupně budován od roku 1993 a je možno říci, že jeho současná podoba byla ukončena rozsáhlými novelami trestních kodexů v roce 2001. Lze očekávat, že jeho dalšími fázemi budou práce na nové kodifikaci trestního práva a na celkové rekodifikaci trestního zákona trestního práva.

Sotolář a kol. (2002) uvádí, že předpokladem účinného uplatnění právní úpravy je však její kvalifikované promítnutí do činnosti příslušných institucí i jednotlivců.

O prvních krocích v oblasti zavádění probačních a mediačních činností do průběhu trestního řízení v novodobém českém státě se dá hovořit od roku 1994, v širším rozsahu však až od

počátku roku 1996. Tehdy byla na prvních okresních (obvodních) a krajských (městských) soudech zřízena místa probačních úředníků, kteří zde začali pracovat na zkrácený nebo celý pracovní úvazek, a to podle velikosti a vytíženosti jednotlivých soudů. Vytvoření míst probačních úředníků na soudech primárně vycházelo z usnesení vlády České republiky č. 341 z roku 1994, kterým vláda ministerstvu spravedlnosti uložila, aby ověřilo možnost vytvoření systému probační služby v naší republice. Zavedení míst probačních úředníků u nás bylo rovněž ovlivněno moderními trendy trestní politiky, zejména pak vývojem trestní politiky ve vyspělých zemích, a stejně tak i vlastní potřebou zajistit aplikaci a výkon nově zavedených trestně právních institutů – institut podmíněného zastavení trestního stíhání a institut narovnání. Novela trestního zákona pak také s účinností od 1. 1. 1995 rozšířila stávající systém sankcí o nový druh alternativního trestu, kterým se staly obecně prospěšné práce (Sotolář a kol. 2002, s. 640).

Probační úředníci tak měli svou činností na soudech přispět k zavádění výše uvedených institutů do praxe trestní justice.

Místa probačních úředníků nebyla zřízena celoplošně, což vedlo k vytvoření dvou skupin úředníků, a sice ti, kteří funkci vykonávali v rámci celé své pracovní doby, připravovali podklady pro trestní jednání a zjišťovali životní situace trestaných, a pak druhá skupina úředníků, kteří tuto agendu vykonávali v rámci své jiné pracovní agendy.

V době, kdy se připravoval Zákon o Probační a mediační službě a jeho účinnost se předpokládala k 1. lednu 2001, se naléhavě objevila potřeba připravit pro novou službu kvalifikované úředníky a asistenty. Z toho důvodu byl v roce 1999 zpracován projekt Kvalifikačního vzdělávacího programu pro úředníky a asistenty Probační a mediační služby. Tento projekt byl schválen ministrem spravedlnosti a za finanční podpory Nadace Open Society Fund Praha a Ministerstvem spravedlnosti ČR byl v letech 1999 – 2000 realizován první ročník odborného kvalifikačního vzdělávání této profesní skupiny. V rámci kvalifikačního vzdělávání byli připraveni první uchazeči o funkci úředníka a asistenta ještě před účinností zákona (Štern a kol., 2010, s. 13).

Dle Sotoláře a kol. (2002) taková situace trvala od roku 1996 až do roku 2000 a položila tak základ pro vznik Probační a mediační služby. Dne 1. ledna 2001 pak nabyl účinnosti zákon 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě a činnost probačních úředníků tak byla legislativně

upravena. Zákon o Probační a mediační službě rámcově definuje okruh činností úředníků a asistentů Probační a mediační služby.

Nový zákon o Probační a mediační službě přinesl i nový termín, a sice restorativní justice. Ve své podstatě jde o koncept, který je zaměřen na obnovení poměrů více než na represii, což znamená, že upřednostňuje zapojení obětí trestných činů do řízení. Viník může do procesu vstoupit, přemýšlet nad převzetím odpovědnosti za své činy a napravit vzniklé škody tím, že s poškozenou osobou uzavře tzv. narovnání neboli mimosoudní vypořádání. Při splnění určitých podmínek může finančně přispět i stát. Hlavní myšlenkou je obnovující přístup, především morální a materiální náprava vzniklé škody.

3. PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBA V ČESKÉ REPUBLICE

3.1 Současný stav

Probační a mediační služba ČR je specializovanou sociální službou v gesci Ministerstva spravedlnosti a zajišťuje kontrolu výkonu trestů, které nejsou spojeny s odnětím svobody.

Činnost probačních služeb v 21. století se zaměřuje k efektivnosti a účinnosti případové práce, probačních postupů a programů, ochraně veřejnosti před opakováním trestné činnosti, účinnější ochraně a podpoře obětí trestné činnosti, snižování vězeňských populací a k efektivnímu vynakládání veřejných prostředků na tyto aktivity (Štern a kol., 2010, s. 25).

Posláním samotné Probační a mediační služby je přispívat uskutečňováním probačních a mediačních činností k naplňování trestní spravedlnosti ve společnosti. V praxi to znamená, že služba připravuje podmínky pro efektivní a účinné rozhodování státních zástupců a soudů o alternativních postupech v trestním řízení a ukládání alternativních trestů a opatření, včetně zajištění jejich výkonu (Sotolář a kol., 2002, s. 642).

V současné době je v rámci ČR 74 středisek, jejichž místní působnost se odvíjí od místní příslušnosti soudů a státních zastupitelství. Činnost jednotlivých středisek po organizační stránce zabezpečuje vedoucí střediska. Každé středisko má specializovaná oddělení, například na práci s mladistvými, oddělení probace, parole, obecně prospěšných prací a oddělení zprostředkování řešení konfliktu.

Obrázek č. 1 – Mapa České republiky se středisky Probační a mediační služby

Zdroj: Probační a mediační služba (2020)

Sotolář a kol. (2002) udávají, že v regionech se zvýšeným výskytem některých negativních společenských jevů, a to například kriminality rasově motivované, by měla střediska probační a mediační služby svoji činnost ve zvýšené míře zaměřovat i na tyto oblasti.

Probační a mediační služba má tři základní hlavní priority:

1. Dosažení integrace pachatele do běžného života společnosti
2. Zvýšení participace poškozeného v rámci řešení následků trestného činu a posílení pocitu bezpečnosti ve společnosti prostřednictvím řešení konfliktů spojených s trestným činem
3. Zajištění efektivního výkonu alternativních trestů

Probační a mediační služba ve svých činnostech uvádí do praxe tzv. restorativní (obnovující) justici, která trestný čin nechápe jako prosté přestoupení trestně právní normy, ale také jako sociální událost, jež ovlivnila život jeho přímých účastníků a v širším rozsahu i život příslušné komunity. Při řešení jeho následků je nutné vzít do úvahy nejen zájmy a potřeby pachatele, ale i oběti a společenství osob, v němž se pohybují. Prostřednictvím vyváženého přístupu ke všem zainteresovaným stranám konfliktu je potom úkolem služby napomoci hledat přijatelné řešení situace v souvislosti s trestním řízením (Sotolář a kol., 2002, s. 642).

3.2 Struktura Probační a mediační služby ČR

Podle organizačního řádu je nejvýše postavena instituce ředitelství se sídlem v Praze, v obvodech působnosti Krajských a Okresních soudů, v Praze Městského soudu a Obvodních soudů, pracují střediska Probační a mediační služby.

Střediska jsou základním článkem pro výkon probačních a mediačních činností. Za chod jednotlivých středisek jsou odpovědni vedoucí středisek, kteří jsou jmenováni ministrem spravedlnosti na podkladě návrhu ředitele Probační a mediační služby a po projednání v radě pro probaci a mediaci. Rada pro probaci a mediaci je poradním orgánem ministerstva spravedlnosti.

Probační a mediační služby poskytují probační úředníci a probační asistenti. V zákoně č. 257/2000 Sb., o probační a mediační službě je uvedeno, jaké vzdělání musí zaměstnanci této instituce splňovat.

Pro pracovníky Probační a mediační služby platí přísné kvalifikační a vzdělávací podmínky, zaměstnanci musí mít hluboké znalosti v oblasti sociální práce, trestního práva i z oblasti psychologie.

Úředníci a asistenti Probační a mediační služby

Úředníci a asistenti Probační a mediační služby jsou státní zaměstnanci, kteří plní úkoly podle Zákona o Probační a mediační službě č. 257/2000 Sb.

Podmínkou pro výkon funkce úředníka je dosažené vysokoškolské vzdělání ve společenskovědním oboru, dále bezúhonnost, svéprávnost a absolvování kvalifikačního vzdělávacího kurzu v oblasti práva, společenských disciplín, sociální práce a komunikačních dovedností. V rámci kurzu pracovníci též absolvují půldenní seminář, který je věnován drogové problematice a práci s uživateli návykových látek. Příprava na tuto zkoušku trvá rok, poté skládá probační úředník závěrečnou zkoušku před komisí.

Asistent Probační a mediační služby musí být starší 21 let, musí být též bezúhonný, svéprávný a musí mít dokončené středoškolské vzdělání v nějakém společenskovědním oboru. Asistenti musí též absolvovat vzdělávací kurz, příprava na něho je ale jen šestiměsíční a je ukončen ověřením získaných znalostí před komisí.

I po ukončení povinného vzdělávání se musí úředník i asistent nadále vzdělávat ve svém oboru, neboť jeho práce je velmi specifická a vyžaduje člověka odborně zdatného, psychicky silného, komunikativního a schopného rychlého a samostatného uvažování a rozhodování.

Pro probační a mediační činnosti pracovníci využívají zejména individuální metody práce s klientem a s poškozeným. V rámci mediace ale vystupují jako zprostředkovatelé setkání dvou stran – klienta i poškozeného, popřípadě mediaci vedou i za přítomnosti dalších osob (například rodičů mladistvého, obhájce, zmocněnce, jiné blízké osoby strany). Při své činnosti probační pracovníci rovněž působí jako koordinátoři práce s klientem (manažeři případu). Koordinují vstup dalších participujících osob a subjektů, jež se podílejí na řešení daného případu.

Práva a povinnosti úředníků a asistentů

Práva a povinnosti probačních úředníků a asistentů jsou popsána v Zákoně 257/2000 Sb. o Probační a mediační službě, § 7 až 9 tohoto zákona:

- úředník a asistent probační a mediační služby je při výkonu své funkce zejména povinen řídit se právními předpisy a pokyny předsedy senátu a státního zástupce. Tyto pokyny však nesmí směřovat k ovlivnění způsobu a výsledku prováděné mediace. Úředník musí chránit lidská práva a šetřit důstojnost člověka a je povinen se vyvarovat jakéhokoliv jednání, které by mohlo zmařit účel trestního řízení nebo by vzbuzovalo pochybnost o jeho objektivitě a nestrannosti,
- úředník je též povinen informovat předsedu senátu, samosoudce nebo státního zástupce, že obviněný neplní jemu uložená omezení nebo povinnosti v rámci dohledu, odsouzení k výkonu trestu nespojeného s odnětím svobody nebo odklonu v trestním řízení, přičemž není vyloučeno při méně závažném porušení podmínek pouhé upozornění obviněného na nedostatky a poučení, že v případě opakování nebo závažnějšího porušení bude informovat předsedu senátu, samosoudce nebo státního zástupce,
- dále jsou úředníci i asistenti povinni zachovávat mlčenlivost o věcech, které se dověděli v souvislosti s výkonem funkce. Mlčenlivosti se však nemohou dovolávat ve vztahu k policejnímu orgánu, soudu nebo státnímu zástupci, případně ministerstvu, pokud jde o údaje potřebné k plnění závazků podle vyhlášené mezinárodní smlouvy, kterou je Česká republika vázána,
- úředníka ani asistenta Probační a mediační služby nelze v návaznosti na jeho mediační činnost vyslýchat ke skutkovým okolnostem, které se dověděl při zprostředkování sporu nebo v souvislosti s ním, s výjimkou případů zákonem uložené povinnosti přezkázat spáchání trestného činu nebo oznámit trestný čin,
- úředník a asistent jsou povinni oznámit jakoukoliv skutečnost, která by mohla zakládat vyloučení z úkonů probace a mediace. Pro pracovníky Probační a mediační služby platí obdobná pravidla, jako při vyloučení orgánů činných v trestním řízení,
- úředník probační a mediační služby je oprávněn zjišťovat stanovisko obviněného k podmíněnému zastavení trestního stíhání, k uložení trestu obecně prospěšných prací nebo k uložení jiného trestu nespojeného s odnětím svobody,

- úředník Probační a mediační služby je také oprávněn nahlížet do relevantních spisů vedených soudy, státním zastupitelstvím nebo Policií ČR a pořizovat z nich výpisy, opisy a kopie,

- úředník Probační a mediační služby může navštěvovat obviněného ve vazbě nebo výkonu trestu odnětí svobody, je-li však obviněný ve vazbě z důvodu uvedeného v § 67 odst. 1 písm.

b) TŘ (koluzní důvod vazby), je taková návštěva možná pouze po předchozím souhlasu předsedy senátu, samosoudce nebo státního zástupce. K ostatním obviněným má úředník přístup bez takového souhlasu.

4. PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ ČINNOSTI

Činnosti Probační a mediační služby podle standardů metodického postupu Probační a mediační služby schváleného v březnu 2004 ministrem spravedlnosti se člení dle Matouška (2005) na: vykonávací řízení - probaci, paroli a obecně prospěšné práce a na přípravné řízení a řízení před soudem.

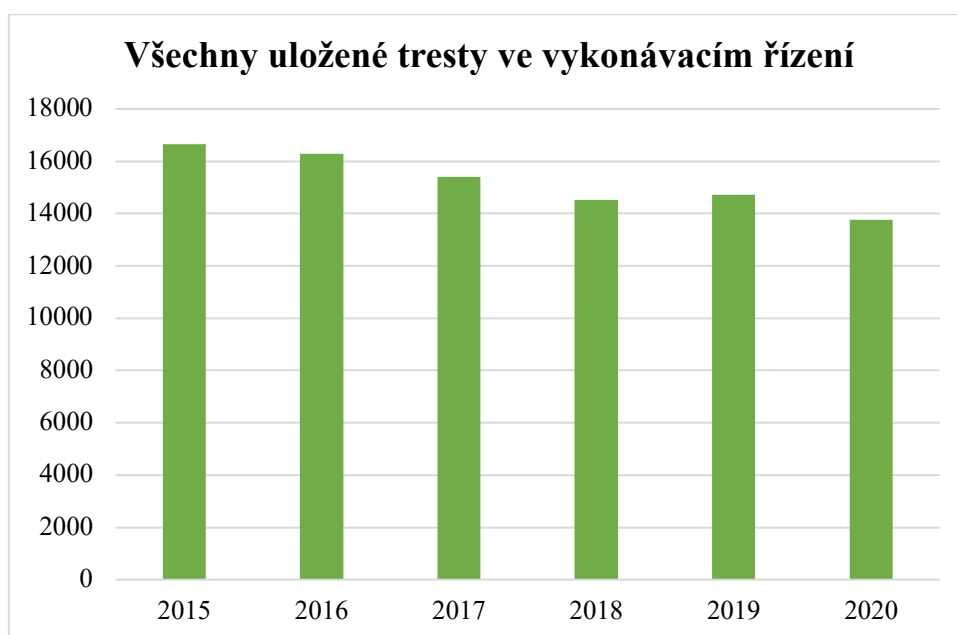
Na střediscích Probační a mediační služby působí také specialisté na práci s mládeží a ti dle zákona č. 218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže zajišťují výkon uložených trestních opatření a výchovných opatření.

Tabulka č. 1 - zobrazuje celkový nápad nových trestů, které byly uloženy ve vykonávacím řízení v letech 2015 – 2020, zahrnuty jsou všechny věkové kategorie.

Rok	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Počet	16659	16285	15399	14530	14726	13759

Zdroj: export dat Probační rejstřík AIS PMS 12/2020

Graf č. 1 – znázorňuje celkový nápad nových trestů, které byly uloženy ve vykonávacím řízení v letech 2015 – 2020 za všechny věkové kategorie.

Zdroj: vlastní zpracování

4.1 Probační činnosti – vykonávací řízení

Výroční zpráva Probační a mediační služby za rok 2019 (2020) uvádí, že v tomto roce ve vykonávacím řízení evidovala celkem 14726 nových spisů. V agendě výkonu dohledu nad podmíněně odsouzenými pachateli napadlo v roce 2019 5216 nových spisů. Agenda parole v uvedeném období zajišťovala výkon dohledu nad celkem 1948 novými případy podmíněně propuštěných s dohledem. Další obsáhlou agendou z hlediska nápadu v roce 2019 bylo zajištění kontroly výkonu trestu obecně prospěšných prací, Probační a mediační služba měla na starosti celkem 6536 nových spisů trestu OPP. V roce 2019 bylo uloženo 243 trestů domácího vězení. Výkonem kontroly trestu či trestního opatření v podobě zákazu vstupu na sportovní a jiné společenské akce byla pověřena v 58 případech.

4.1.1 Probační dohled

Podmíněné odsouzení je považováno za alternativu především u krátkodobých nepodmíněných trestů odnětí svobody. Podmíněné odsouzení s dohledem probačního úředníka (POD) se uloží, je-li potřeba zvýšeně sledovat a kontrolovat chování pachatele.

Probace znamená individuální práci úředníka s klientem (obviněným nebo odsouzeným) formou pravidelného osobního kontaktu. Při této práci úředník používá jak prostředky pomoci, tak kontroly (Matoušek a kol., 2005, s. 292).

Černíková a Zezulová (2005) konstatují, že probací je míněna konstruktivní metoda převýchovy a jiného pozitivního ovlivňování chování pachatele trestného činu, která je založena na účelné kombinaci prvků kontroly, pomoci a poradenství.

Probace patří mezi stěžejní činnosti probačního pracovníka. Jedná se o osobní kontakt s klientem (pachatelem, obviněným, odsouzeným). V případě přípravného řízení nebo řízení před soudem připravuje probační pracovník podklady pro uložení dohledu, ve svém návrhu zohledňuje možná rizika i recidivu klienta, ale i potřeby obětí a vyjadřuje stanoviska směrem k soudu. V případě vykonávacího řízení se probační pracovník snaží zmapovat rizika a potřeby klienta, vede jej k plnění uložených povinností a omezení. Ověřuje si informace klientem sdělené a o průběhu a výsledcích informuje příslušný soud. Klienta taktéž navštěvuje v místě bydliště. Pracovník reálně, časově, ohraničeně, srozumitelně a měřitelně zpracovává v probačním plánu cíle spolupráce s klientem. V určitém časovém období, zpravidla v termínu 6 měsíců, vypracovává zprávu průběhu dohledu. Mezi hlavní pilíře probace patří kontrola a

pomoc. Pracovník se při své práci řídí principy restorativní justice, jde tedy i o obnovu vztahů narušených trestným činem a neméně důležitý je i kontakt s poškozenými.

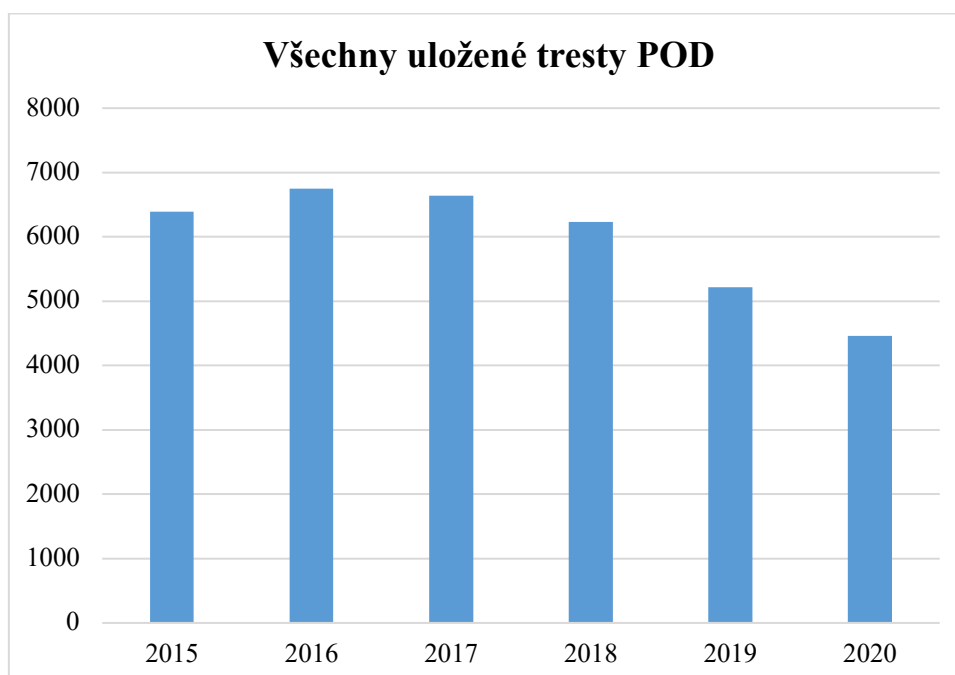
Matoušek a kol. (2005) uvádějí, že PMS také spolupracuje s nestátními organizacemi poskytující sociálně terapeutické programy, programy léčby závislostí, doléčovací programy, apod., a dále s poskytovateli obdobných programů z řad státních zařízení – např. psychiatrických léčeben, ambulantních poraden, úřadů práce. Bez fungující a široké sítě těchto zařízení je efektivita výkonu probace výrazně snížena.

Tabulka č. 2 – zobrazuje všechny uložené nové tresty POD v letech 2015 – 2020, procenta zobrazují podíl na celkovém počtu uložených trestů - viz. tabulka č. 1. Data se týkají všech věkových kategorií.

Rok	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Počet	6392	6749	6638	6236	5216	4460
%	38,37	41,44	43,11	42,92	35,42	32,42

Zdroj: export dat Probační rejstřík AIS PMS 12/2020

Graf č. 2 – znázorňuje graficky všechny nově uložené tresty POD v letech 2015 – 2020 za všechny věkové kategorie.

Zdroj: vlastní zpracování

4.1.2 Parole

Podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody s dohledem (PPD), je zákonný institut, který dává možnost (nikoli však povinnost) při splnění zákonných podmínek změnit trest odnětí svobody na trest vykonávaný na svobodě.

Metodické standardy Probační a mediační služby (2016) uvádějí, že pod pojmem podmíněné propuštění se myslí veškeré formy předčasného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, i přeměnu trestu odnětí svobody v trest domácího vězení.

Klíčovou kompetencí pracovníka při práci s klientem v rámci parole je odborné vedení a podpora při přípravě klienta na přechod z vězeňského prostředí do běžného života a současně kvalifikované posouzení jeho připravenosti na možnost podmíněného propuštění.

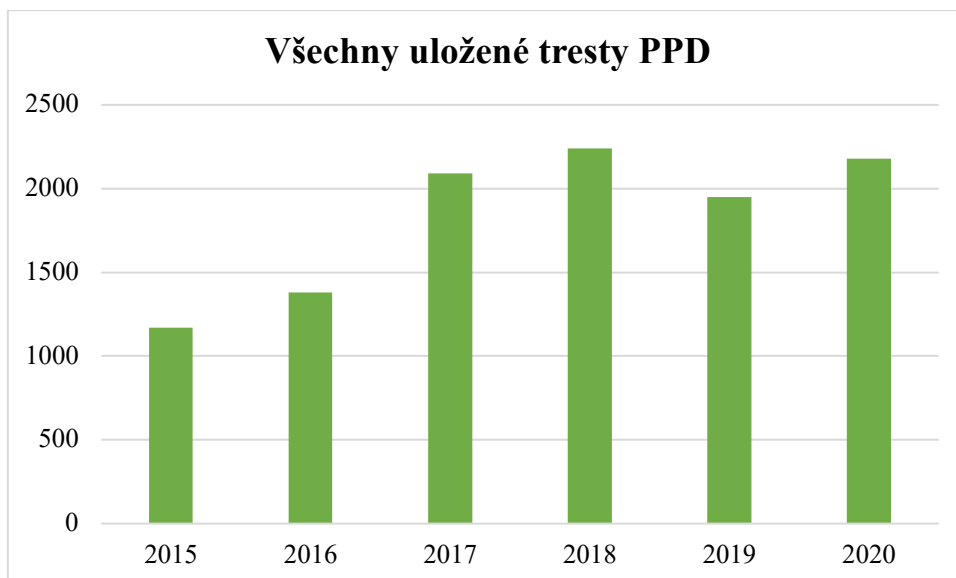
Pracovník také věnuje zvláštní pozornost potřebám obětí trestného činu a zprostředkovává jí i klientovi případnou odbornou pomoc.

Tabulka č. 3 – zobrazuje všechny nově uložené tresty PPD v letech 2015 – 2020, procenta zobrazují podíl na celkovém počtu nově uložených trestů, viz. tabulka č. 1. Data jsou uvedena za všechny věkové kategorie.

Rok	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Počet	1170	1379	2091	2241	1948	2179
%	7,02	8,47	13,58	15,42	13,23	15,84

Zdroj: export dat Probační rejstřík AIS PMS 12/2020

Graf č. 3 – znázorňuje všechny nově uložené tresty PPD v letech 2015 – 2020 za všechny věkové kategorie.

Zdroj: vlastní zpracování

4.1.3 Obecně prospěšné práce

Trest obecně prospěšných prací byl zaveden do českého práva zákonem č. 152/1995 Sb., který novelizoval trestní zákon s účinností od 1. 1. 1996. V žebříčku trestního práva stojí na třetím místě za trestem odnětí svobody a za trestem domácího vězení.

Z toho lze vyvodit, že tento trest není primárně určen např. pachatelům nedbalostních deliktů, ale spíše pro postih pachatelů, kteří opakovaně spáchali trestný čin nižší závažnosti a vzhledem k jejich poměrům není třeba uložení trestu odnětí svobody (Ščerba, 2014, s. 295).

Trest obecně prospěšných prací je alternativním trestem umožňující pachateli méně závažné trestné činnosti odčinit trestné jednání vlastní aktivitou, prací k obecně prospěšným účelům. Výměra trestu se pohybuje v rozmezí 50 – 300 hodin a odsouzený je povinen vykonat tyto práce osobně, bezplatně a ve svém volném čase (Štern a kol., 2010, s. 90).

Úkolem probačního úředníka je zajistit výkon trestu obecně prospěšných prací, sledovat, jak odsouzený plní navržený trest, komunikovat se soudem a informovat ho o výkonu obecně prospěšných prací. Ve své podstatě je probační úředník prostředníkem mezi odsouzeným a soudem. Ve vztahu k obviněnému je pomocníkem při řešení jeho problémů, motivuje ho k výkonu veřejně prospěšných prací a kontroluje, jak je rozsudek plněn.

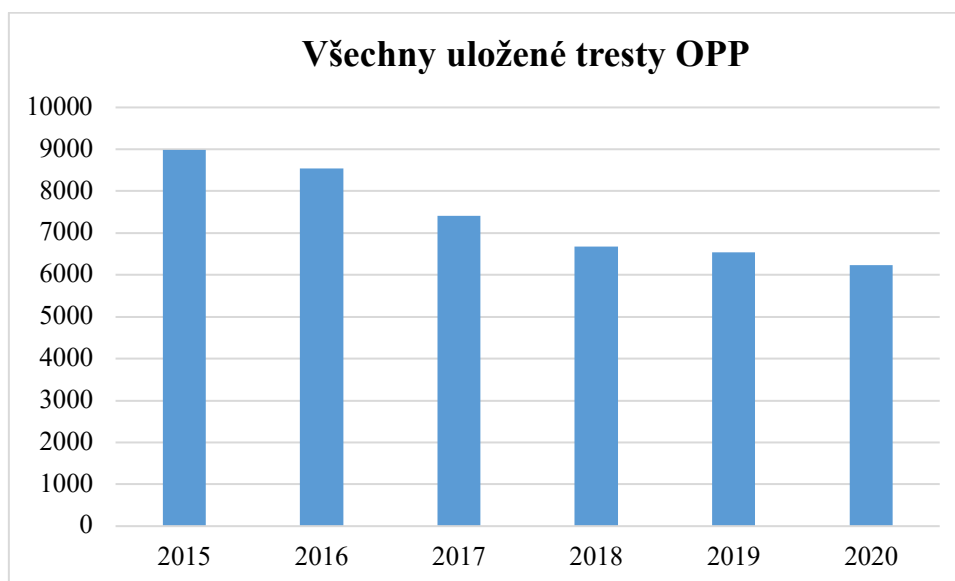
Trestem, respektive újmou, je citelný zásah do volného času pachatele a práce bez jakékoliv odměny. Práce nesmí sloužit k výdělečným účelům odsouzeného, proto z jeho činnosti může profitovat obec či instituce, pro kterou odsouzený práci vykonává (Kotulan, 1998, s. 222).

Tabulka č. 4 – zobrazuje všechny nově uložené tresty OPP v letech 2015 – 2020 a procentní podíl na celkovém počtu nově uložených trestů, viz. tabulka č. 1. Data jsou uvedena za všechny věkové kategorie.

Rok	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Počet	8985	8549	7414	6677	6536	6237
%	53,93	52,50	48,15	45,95	44,38	45,33

Zdroj: export dat Probační rejstřík AIS PMS 12/2020

Graf č. 4 – znázorňuje všechny nově uložené tresty OPP v letech 2015 – 2020 za všechny věkové kategorie.

Zdroj: vlastní zpracování

4.2 Mediační činnosti - přípravné řízení a řízení před soudem

V této oblasti Probační a mediační služba usiluje o řešení konfliktů spojených s trestnou činností a současně organizuje a zajišťuje efektivní a důstojný výkon alternativních trestů a opatření. Důraz má být kladen na ochranu imunity, zájmy poškozených a prevenci kriminality. Postupy Probační a mediační služby vycházejí z dosavadních zkušeností a příkladů dobré praxe

probační a mediační služby a respektují Doporučení Výboru ministrů rady Evropy č. R (99) „K mediaci v trestních věcech“. Užitečnou inspirací je i osvědčená praxe evropských a anglosaských probačních služeb (Matoušek a kol., 2005, s. 289).

Matoušek a kol. (2005) udávají, že v rámci přípravného řízení a řízení před soudem
Probační a mediační služba:

- zajišťuje mediaci ve smyslu zprostředkovaného jednání mezi obviněným a poškozeným za účelem řešení následků vzniklých spácháním trestného činu (provinění, činu jinak trestaného),
- nabízí jiné činnosti směřující k urovnání konfliktu,
- vytváří podklady pro možnost uplatnění některého z alternativních způsobů trestního řízení (tzv. odklony, diverze) nebo alternativy k potrestání či trestu,
- zajišťuje výkon dohledu v případě náhrady vazby dohledem.

Podmínkou efektivní činnosti Probační a mediační služby v rámci přípravného řízení a řízení před soudem je fungující součinnost Probační a mediační služby s orgány činnými v trestním řízení, zejména pak se státními zástupci, kteří dozorují průběh vyšetřování, ale i se soudy a v neposlední řadě i s orgány policie (Matoušek a kol., 2005, s. 291).

4.2.1 Mediace

Holá (2003) konstatuje, že mediace je způsob klidného vyřešení konfliktů mezi obětí a obžalovaným, a to za účasti třetí osoby. Třetí osoba vystupuje v řešení jako nestranná k oběma účastníkům konfliktu. Mediace umožňuje oběma stranám vyjádřit své pocity a domluvit se na rychlém a přijatelném způsobu náhrady škody. V oblasti trestního práva se mediace zaměřuje na tzv. malé procesy, kdy se jedná o méně závažné trestné činy, kterých je velké množství a tvoří každodenní kriminalitu. Jde především o delikty spáchané z nedbalosti, kam řadíme například ublížení na zdraví při dopravní nehodě, spojené s mírnější nebo žádnou agresivitou a majetkové delikty, v nichž jde o nižší částky. Účast na mediaci je dobrovolná pro obě strany.

Sotolář a kol. (2003) uvádí, že dosažení cíle není myslitelné bez vstřícnosti oběti a sociálního společenství dotčeného trestným činem, ani bez toho, aby obviněný své chování přizpůsobil obecně uznávaným normám a odčinil nebo alespoň zmírnil způsobené škody.

4.3 Práce s mladistvými a nezletilými

Probační a mediační služba se v rámci své činnosti věnuje i přestupkům, které spáchají nezletilci a mladiství.

V těchto případech se pracuje jednak s obviněným mladistvým, ale i s jeho rodiči, zákonnými zástupci, s příbuznými, státními zástupci, s kurátory pro mládež, také s obhájci a policisty, se školou a s ostatními orgány, které jsou nějakým způsobem trestnou činností mladistvého dotčeni. Smyslem práce probačního úředníka je zmírnění následků trestné činnosti, pochopení důsledků trestné činnosti a přijetí odpovědnosti za škody, kterou nezletilý nebo mladistvý svým chováním způsobil.

Pokud je obviněnému nařízen dohled probačního úředníka, tak ten probíhá tak, že mladistvý a jeho zákonný zástupce v pravidelných intervalech navštěvují probačního úředníka ve středisku Probační a mediační služby a probační úředník může též navštěvovat obžalovaného doma i ve škole, aby mohl sledovat jeho chování a tím předcházet dalším případným problémům. Ve sledovaném období pak probíhá společná schůzka se zainteresovanými osobami a na základě toho se zhodnotí se, zda došlo k nápravě a může být soudu podán návrh na ukončení dohledu.

5. NÁVYKOVÉ LÁTKY

V textu práce je pro název návykové látky také uváděno označení drogy, případně omamné a psychotropní látky (OPL).

Historie užívání návykových látek je stará jako lidstvo samo. Antropologové, kteří zkoumali různé domorodé kultury v různých částech světa, popisují, že psychedelické substance byly a jsou používány k léčení, věštění, ke komunikaci s nebeskými i podsvětními oblastmi, v šamanských rituálech apod. (Sotolář a kol., 2002, s. 482-483).

Dle definice WHO je za drogu považovaná taková látka, která, je-li vpravena do živého organismu, může pozměnit jednu nebo i více životních funkcí. Nebezpečnější drogy lze shrnout pod užší pojem „návyková látka“, kterou se rozumí alkohol, omamné látky, psychotropní látky a ostatní látky způsobilé nepříznivě ovlivnit psychiku člověka nebo jeho ovládací nebo rozeznávací schopnosti nebo sociální chování (Válková, Kuchta a kol., 2012, s. 506).

Minařík a Kmoch (2015) uvádějí, že drogu můžeme definovat jako látku, která má tyto vlastnosti:

1. Psychotropní efekt – modifikuje naše prožívání, mění to, jak svět vidíme a prožíváme.
2. Potenciál závislosti – dlouhodobé, pravidelné užívání může vyvolat závislost a vést ke ztrátě kontroly nad jejím užíváním.

Návykové látky dělíme na farmaka s psychotropním účinkem, halucinogeny, konopné drogy, MDMA, opiáty a opioidy, psychomotorická stimulantia, taneční drogy a těkavé látky. Mezi legální drogy, tolerované společností a velmi snadno dostupné, patří alkohol a tabák.

Klienti Probační a mediační služby nejčastěji užívají alkohol a tabák, marihuanu, pervitin a v menším množství heroin a kokain.

5.1 Nejčastěji užívané látky klienty Probační a mediační služby

5.1.1 Alkohol a tabák

Podle odborných studií je alkohol nebezpečnější než tvrdé drogy, protože bývá vstupní branou do světa tvrdých drog, zvláště u mladých lidí. Alkohol a tabák je však všude dostupný.

Minařík a Kmoch (2015) uvádějí, že alkohol je látka lidstvu známá od starověku, stejně tak problémy s jejím nadužíváním. Chemicky etylalkohol, etanol vzniká kvašením cukrů. Užívá se per os, jiné způsoby aplikace jsou možné, ale málo obvyklé. Účinek závisí na dávce a na dalších faktorech jako je vliv prostředí a dispozice. Malé dávky alkoholu působí stimulačně, vyšší tlumivě.

Alkohol je návyková droga, člověk v něm hledá změnu nálady, zapomnění, úlevu, snahu dodat si odvalu. Bývá berličkou, která řeší nezvládnutí běžných denních starostí, finanční problémy, problémy ve vztahu. Konzumenty alkoholu můžeme rozdělit do několika skupin, a sice na příležitostné konzumenty, pijáky – kteří pijí alkohol pro jeho účinky a nakonec alkoholiky – ti pijí denně, všechno, nejen alkohol, alkohol je pro ně již drogou.

Tabák znaly již staré indiánské kmeny, které jej využívali při svých rituálech. Do Evropy jej přivezl roku 1492 Kryštof Kolumbus. Psychotropní složkou tabáku je alkaloid nikotin.

Nikotin zvyšuje bdělost, soustředivost a paměť, potlačuje podrážděnost a agresivitu, snižuje chuť k jídlu a brání přírůstkům tělesné hmotnosti (Minařík a Kmoch, 2015, s. 80).

Tabák je mezi drogami tou nejnávykovější, ničí ale víceméně jen člověka samotného, způsobuje mnoho nemocí i předčasné úmrtí.

5.1.2 Marihuana

Marihuanu řadíme mezi konopné drogy a patří mezi látky s halucinogenním účinkem. Jedná se o jednoletou dvoudomou rostlinu, která dosahuje maximálního vzrůstu 2 m a jejímž domovem jsou Himaláje. Nejaktivnější psychotropní látkou je delta-9-trans-tetrahydrocannabinol, neboli THC. Provází člověka stejně dlouho jako alkohol. Základní surovinou k výrobě konopí je konopí seté (*Cannabis sativa*).

Aplikuje se obvykle kouřením, méně časté je užití per os nebo vaporizací. Očekávaným účinkem marihuany jsou pocity dobré pohody, rozjařenosti, živějšího vnímání smyslových vjemů, po odeznění účinků se velmi často dostavuje únava a otupělost.

5.1.3 Pervitin

Metamfetamin neboli pervitin patří mezi psychomotorická stimulantia a řadí se mezi budivé aminy. Často se ilegálně vyrábí z efedrinu a je historicky nejzneužívanější drogou na našem území.

Aplikuje se per os, intravenózně, šňupáním či kouřením.

Na počátku užívání se projevuje zvýšená fyzická i psychická výkonnost organismu, pocity euforie a sebejistoty. Při chronickém užívání dochází velmi rychle ke vzniku psychické závislosti a vyžadování stále vyšších dávek. Rozvíjí se toxická psychóza, paranoia, bludy a halucinace, časté jsou pocity strachu, deprese. Zhoršuje se i fyzický stav.

5.1.4 Heroin

Je polysyntetická droga a patří mezi opiáty. Hlavní surovinou pro výrobu heroínu je mák setý. V roce 1898 jej začala prodávat německá firma Bayer jako lék proti kašli.

V aplikaci převažuje způsob intravenózní, typická je také inhalace po zahřátí na alobalu, kouření a šňupání.

Minařík a Kmoch (2015) uvádějí, že očekávaným účinkem je zklidnění a příjemná euforie, která je doprovázena pocitem tepla a snížením vnímání tělesných pocitů, příznaky odvykacího stavu jsou však zrcadlové k efektu látky. Zahrnují neklid, průjem, slzení, stesky.

5.1.5 Kokain

Je extrakt z několikametrové rostliny *Erythroxylum coca* (koka pravá), která roste v teplomilných oblastech Jižní Ameriky a na ostrovech Indonésie. Na svazích And byla droga známa již před 5000 lety, v Peru nacházíme zmínky užívání této drogy asi 1500 let před Kristem.

Nejstarším způsobem aplikace je žvýkání listů koky. Nejčastější formou aplikace je ale nyní vdechování kokainu trubičkou (tzv. lajny). Méně častá je injekční aplikace roztoku.

Při užívání tyto drogy zahánějí pocity hladu, únavy, urychlují psychomotorické tempo, vyvolávají pocit euforie, tepla, schopnost empatie a solidarity, sexuální apetenci. K negativním následným účinkům patří pocit skleslosti, deprese, úzkost a vyčerpání, na somatické úrovni se projevuje slabost, svalové křeče, nespavost, přeludy, halucinace a stihomam, což vede k iracionálnímu chování. Hlavní nebezpečí spočívá v nezvratných poruchách psychiky ve formě paranoie a toxické psychózy. Rychle se vyvíjí psychická a někdy i fyzická závislost (Válková, Kuchta a kol., 2012, s. 522).

Opakovaným užíváním drogy může vzniknout u osob syndrom závislosti. Podle WHO lze o závislosti hovořit, pokud jsou splněny alespoň tři z následujících charakteristik:

- silná touha nebo silné puzení opatřit si danou drogu,
- problémy se sebekontrolou a sebeovládáním v souvislosti s užíváním drogy,
- výskyt fyziologických symptomů při omezení přísunu látky (odvykací syndrom),
- průkazná tolerance (k navození stejných účinků je třeba stále se zvyšující se množství psychoaktivní látky),
- progresivní zanedbávání jiných zájmů nesouvisejících se zneužíváním psychoaktivních látek, vzrůstající množství času nezbytné k jejich získávání a abúzu (látka zaujímá přední místo v hierarchii zájmů a hodnot jedince),
- přetrvávající užívání látky navzdory jasným důkazům o zjevné škodlivosti a důsledkům v oblasti zdravotní, psychické a sociální, kterých si je jedinec vědom (Fischer, Škoda, 2009, s. 94).

Závislost se považuje za škodlivou pro jedince i pro společnost, ta je však až druhotná, jestliže dochází k rozvratu rodinných vazeb nebo k druhotné kriminalitě, a lze jí předcházet. Negativní následky zneužívání drog pro jednotlivce se projevují zejména změnou vnímání vnějšího světa, změnou vnímání vlastní osobnosti, změnou odolnosti na stres, změnou svobody v rozhodování, změnou v možnostech seberealizace, změnou interakce se svým okolím.

6. TRESTNÁ ČINNOST SPOJENÁ S UŽÍVÁNÍM NÁVYKOVÝCH LÁTEK

Vágnerová (2014) uvádí, že do kategorie kriminálního chování patří aktivity, které porušují právní normy. Nejde jen o přestupky proti nepsaným pravidlům společenského soužití, ale i o činy, které jsou vymezeny trestním zákoníkem. Trestná činnost je rozmanitá, skutky se liší svým charakterem a závažností.

Z hlediska kriminologie mají návykové látky význam zejména jako faktor, který přispívá k trestné činnosti či obecněji k sociálně patologickým jevům (Grivna a kol., 2019, s. 377).

Trestná činnost související s drogami (drug-related crimes) je pojem jehož používání doporučuje Evropské monitorovací centrum pro drogy a drogovou závislost již od roku 2007 (Gabrhelíková, 2015).

Grivna a kol. (2019) uvádějí, že se návykovými látkami pro účely trestního práva podle § 130 tr. zákoníku rozumí alkohol, omamné látky, psychotropní látky a ostatní látky způsobitelné nepříznivě ovlivnit psychiku člověka nebo jeho ovládací či rozpoznávací schopnosti nebo sociální chování. Užší právní vymezení obsahuje zákon 167/1998 Sb., o návykových látkách a změně některých dalších zákonů, které je omezuje pouze na omamné a psychotropní látky. Zákon 65/2017 Sb., o ochraně zdraví před škodlivými účinky návykových látek se naopak vztahuje na alkohol, tabák, OPL a jiné látky s psychoaktivními účinky, jejichž užívání může vést nebo se podílet na vzniku a rozvoji duševních poruch a poruch chování.

V České republice představují dlouhodobě drogové trestné činy cca 1 % policejně registrovaných trestných činů, podíl pachatelů je vyšší a uživatelům drog lze v rámci České republiky přičítat cca 29 % zjištěných vybraných trestných činů (Válková, Kuchta a kol., 2012, s. 507).

Statistiky uvádějí, že ani tak střežené místo, jako jsou věznice, není uchráněno od distribuce a následného užívání drog. Drogy se do věznic dostávají různými cestami, například polibkem, pod poštovní známkou nebo byly zveřejněny i případy, kdy drogy distribuovali do věznice sami zaměstnanci.

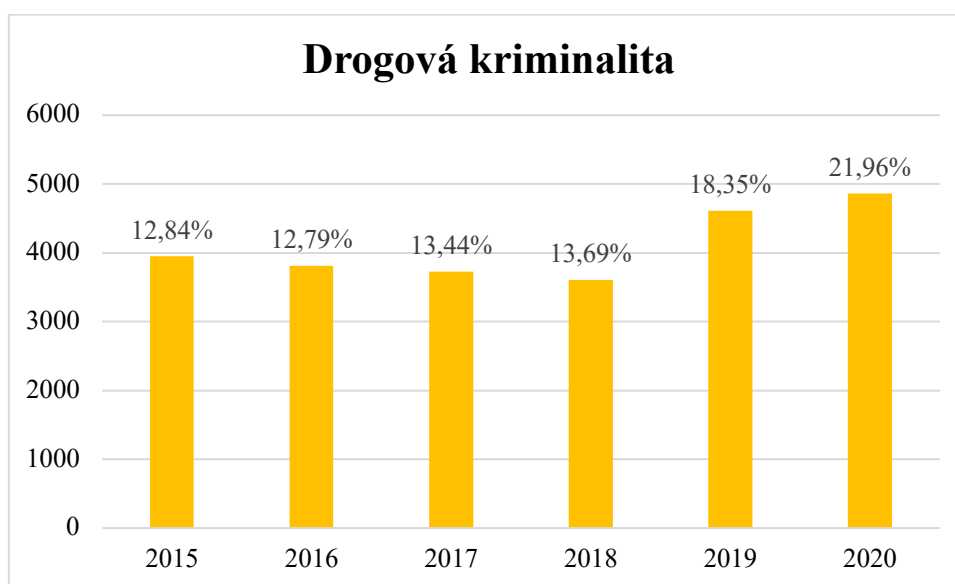
Výroční zpráva Probační a mediační služby pro rok 2019 (2020) uvádí, že její střediska evidovala v roce 2019 celkem 4609 spisů spadajících do kategorie drogové kriminality, tj. trestné činy související s užíváním omamných a psychotropních látek a alkoholu. Exportem dat z Probačního rejstříku AIS (2021) bylo zjištěno, že v roce 2020 evidovala Probační a mediační služba 4859 nových případů spadajících do drogové kriminality, došlo tedy opět k růstu.

Tabulka č. 5 – zobrazuje všechny nové případy spadající do drogové kriminality v letech 2015 – 2020 za všechny věkové kategorie ve vykonávacím i přípravném řízení. Procenta zobrazují podíl na celkovém počtu nově uložených trestů.

Rok	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Všechny nově uložené tresty	30736	29787	27719	26362	25122	22122
Kategorie drogové kriminality	3946	3811	3726	3609	4609	4859
%	12,84	12,79	13,44	13,69	18,35	21,96

Zdroj: export dat Probační rejstřík AIS PMS 12/2020

Graf č. 5 – znázorňuje všechny nové případy spadající do drogové kriminality v letech 2015 – 2020 za všechny věkové kategorie ve vykonávacím i přípravném řízení. Procenta zobrazují podíl na celkovém počtu nově uložených trestů.

Zdroj: vlastní zpracování

Carpentier (2007) vychází ve své typologii z tripartitního konceptuálního rámce navrženého Goldsteinem (1985), ke kterému byla navíc přidána kategorie právní definice trestné činnosti porušující protidrogovou legislativu. Výsledkem je konceptuální model trestné činnosti související s drogami dle EMCDDA, který trestnou činnost související s drogami kategorizuje do čtyř specifických typů trestné činnosti:

1. Psychofarmakologicky podmíněná trestná činnost – tedy činy spáchané pod vlivem omamné látky, v důsledku jejich akutního či chronického užívání, které mohou mít za následek změny v chování některých osob.

2. Ekonomicky motivovaná trestná činnost – tedy činy spáchané za účelem obstarání prostředků na drogy, či drog samotných. Jde o činy, které vznikají v důsledku vysokých cen na trhu s opiáty. Vedle majetkové trestné činnosti jde o činy jako je falšování lékařských předpisů, vykrádání lékáren.

3. Systémová trestná činnost – činy spáchané v rámci fungování trhů s nelegálními drogami, jako součást činností spočívajících v nabídce, distribuci a užívání drog (typická je násilná kriminalita, vydírání).

4. Trestné činy porušování drogových zákonů – trestné činy spočívající v porušení protidrogové a související legislativy.

Při zamyšlení nad pachateli trestných činů, které byly spáchané pod vlivem návykových látek, zjišťujeme, že převládá podle statistik nejvíc trestných činů spáchaných po požití alkoholických nápojů, a to nejen v době akutní intoxikace, ale i v době abstinence jako následek abstinenčního syndromu. Užití ostatních nelegálních drog není na pachateli tak patrné jako opojení alkoholem a zároveň je i prokázání užití nealkoholových drog v biologickém materiálu podstatně technicky náročnější než v případě jednoduchého testu na přítomnost alkoholu.

Drogová scéna v České republice prodělala zásadní zlom po roce 1989, a to po otevření státní hranice. Uvolnění represe státních orgánů vedlo k radikální změně v oblasti výskytu a zneužívání drog v tuzemsku. Začaly se objevovat nové drogy, do té doby českými toxikomany neznámé a nevyzkoušené, a také se začalo s drogami obchodovat a přes naše území je pašovat.

Obchod s drogami je jednou z nejvýnosnějších činností na světě. Jeho efektivitu dlouhodobě zvyšuje velice promyšlená organizace, která má v mnoha směrech globální charakter a překračuje hranice jednotlivých států. Mezinárodní zločinecká seskupení výrobců a překupníků

drog využívají nejnovější technologie a velmi různorodé dopravní cesty. Policie jen obtížně s nimi drží krok. Nebezpečnost jejich působení zvyšuje to, že různými způsoby vtahují mezi uživatele drog i malé děti a získané prostředky pak využívají k financování další rozsáhlé trestné činnosti, jako je obchod se ženami, zbraněmi, kuplířství nebo jiná hospodářská a násilná trestná činnost.

Jednou z charakteristických vlastností drogové kriminality je tzv. latentní kriminalita, to znamená kriminalita skrytá, páchaná trestná činnost, o které se orgány činné v trestním řízení ani nedozví. Zároveň jsou tu ve velké míře zastoupeny problémy se související legislativou, společenskou situací, nedostatečnou funkcí rodiny i prezentací drog v médiích, které vypadají zdánlivě jako neškodné – například množící se reklamy na alkohol.

Trestné činy páchané v souvislosti s užíváním návykových látek nejsou jen trestné činy, které páchají samotní uživatelé. Do oblasti drogové kriminality patří i trestné činy páchané na uživatelích těchto látek. Mezi nejčastější delikty patří omezování osobní svobody, vydírání, znásilnění, pohlavní zneužívání i násilné a majetkové trestné činy.

Zvláštní kategorií a velmi varující jsou kriminální činy způsobené pod vlivem návykových látek u dětí a mladistvých delikventů.

Děti a mladiství páchají trestnou činnost většinou ve skupině. Jde většinou o ruční násilí, loupeže, ublížení na zdraví, provozování prostituce, výjimečně jde i o činy, které se vyznačují až nepochopitelnou brutalitou. Trestnou činnost páchají proto, aby si obstarali prostředky na nákup alkoholu, tabáku nebo jiné drogy.

Ve většině případů je důvodem nevhodné rodinné prostředí a zázemí, většinou v rodině, kde děti žily pouze s jedním z rodičů, s jiným partnerem, nevlastními sourozenci, bez patřičného ekonomického zajištění. Velmi často jde o děti s výchovnými problémy, děti týrané, zneužívané, z oblastí s vysokou mírou kriminality. Avšak jde i děti o z dobře situovaných rodin, rodiče ale byli tak pohlceni svou prací, že si ani nevšimli, že jejich děti tráví svůj volný čas v nevhodné partě vrstevníků.

Velkou roli hraje vliv vrstevnické skupiny, která může vytvářet pozitivní vztah k drogám. Rovněž tak mohou jedince negativně ovlivňovat profese, které přinášejí vysokou zátěž organismu, stres, úzkost, nespavost apod. a užití drogy je tak rychlým relaxačním prostředkem.

7. DOHLED PROBAČNÍHO ÚŘEDNÍKA

Kapitola věnující se podmíněnému odsouzení s dohledem je důležitou kapitolou této práce. Podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem je typickou formou probace. Případovou práci s klienty nelze tedy provádět bez znalosti této problematiky.

Šámal a kol. (2016) uvádí, že významnou alternativou nepodmíněného trestu odnětí svobody je podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem a tento trest je určen především pachatelům, kteří před spácháním trestného činu nevedli řádný život a u nichž je proto nezbytné intenzivněji sledovat a kontrolovat jejich chování a poskytnout jim potřebnou péči a pomoc během zkušební doby.

Výroční zpráva Probační a mediační služby za rok 2019 (2020) uvádí, že v agendě výkonu dohledu nad podmíněně odsouzenými pachateli trestných činů napadlo v roce 2019 5216 nových spisů. Podmíněně odsouzení pachatelé trestných činů tvoří tedy většinu klientů Probační a mediační služby, zároveň evidovala celkem 4609 spisů spadajících do kategorie drogové kriminality, tj. trestné činy související s užíváním omamných a psychotropních látek a alkoholu. Dle exportu z Probačního rejstříku AIS (2021) bylo v roce 2020 evidováno 4460 nových spisů, došlo tedy k mírnému poklesu, nicméně u případů spadajících do drogové kriminality došlo k nárůstu na počet 4859.

Štern a kol. (2010) uvádějí, že mezi povinnosti pachatele patří:

- spolupracovat s probačním úředníkem způsobem, který mu probační úředník stanoví, a plnit probační plán dohledu,
- dostavovat se k probačnímu úředníkovi ve lhůtách, které mu budou stanoveny probačním úředníkem,
- informovat probačního úředníka o svém pobytu, zaměstnání a zdrojích obživy, dodržování soudem uložených přiměřených omezení nebo povinností a jiných důležitých okolností pro výkon dohledu určených probačním úředníkem,
- umožnit probačnímu úředníkovi vstup do obydlí, ve které se zdržuje. Pracovník má možnost realizovat návštěvu po předchozí dohodě s pachatelem, ale i bez této dohody. Jedná se o případy, kdy se pracovník domnívá, že se pachatel záměrně vyhýbá konzultacím, ale písemnosti

si přebírá. Pracovník sám zvažuje, zda kontrolu uskuteční sám nebo požádá některého z kolegů o doprovod, či se obrátí na Policii ČR. V průběhu návštěvy má pracovník na zřeteli, že za souhlasu pachatele vstupuje do jeho soukromí a musí tuto skutečnost respektovat. Během návštěvy vede s pachatelem profesionální rozhovor, seznamuje se s prostředím, ve kterém pachatel žije, získává informace o rodinném, bytovém a sociálním prostředí a takto objektivizuje informace, které zjistil již před návštěvou. V případě, že pachatel neumožnil pracovníkovi vstup, informuje o tom pracovník soud, který dohled uložil, a současně pachatele upozorní na možné důsledky.

Metodiky Probační služby (2016) uvádí, že pokud jsou návštěvě přítomny i další osoby (rodinní příslušníci aj.) pracovník se věnuje těmto tématům:

1. popisu rodiny, představení jejích členů – kdo v rodině žije, co tyto osoby dělají, v jakém jsou vztahu ke klientovi, zda jsou v rodině děti, jaké problémy aktuálně řeší a jak rodina tráví čas společně aj.
2. partnerskému vztahu klienta – druh nebo družka, manžel či manželka, jak tyto osoby svůj vztah vnímají, jaké případně problémy řeší, jak trestný čin poznamenal jejich vztah
3. ekonomické situaci rodiny – příjmy, výdaje z hlediska vyrovnaného hospodaření, finanční závazky rodiny a klienta
4. postoj členů rodiny k trestné činnosti klienta, jejímu dopadu na rodinu a sociální okolí – např. ignorace, bagatelizace, omlouvání, vyžadování odpovědnosti aj.
5. představám rodiny o vhodných intervencích k nekriminálnímu jednání klienta

Počet a intenzita dalších návštěv pracovníka v místě bydliště klienta se v průběhu dohledu řídí především potřebou pracovníka ověřit si sdělené informace, provést kontrolu plnění podmínek dohledu a výsledkem provedené analýzy rizik a potřeb klienta.

Podmíněné odsouzení s dohledem probačního úředníka má však své velké opodstatnění u klientů užívajících návykové látky, neboť tyto klienti mají v probačním pracovníkovi nejen kontrolu, ale i pomoc v případě, že chtějí se svou závislostí pracovat. Při práci s nimi je nutné hledat a podporovat faktory, které mohou být částečným krokem k úspěchu, a to hlavně podpora seberegulačního chování, sociální kontrola a sociální opora ze strany rodiny, vrstevníků nebo sociálního prostředí. Pozitivní a rizikový faktor ve své podstatě stojí proti sobě a ten nebo onen může ovlivnit chování a jednání klienta uživatele. Mezi rizikové faktory

můžeme zařadit malé očekávání úspěchu, nízké sebehodnocení, malou nebo vůbec žádnou podporu okolí, pocit beznaděje a sebehodnocení.

7.1 Výkon dohledu po rozhodnutí soudu

Zahájení probační činnosti je vázáno na pověření od soudu, který vydal rozhodnutí. Pracovník si též může vyžádat doplňující spisový materiál, a to znalecké posudky, protokoly o výslechu, kontakty na poškozené. Může také žádat výstupy z předchozí spolupráce u Probační a mediační služby, pokud již proběhla.

Po celou dobu výkonu dohledu sbírá probační pracovník informace o klientovi. Nejdůležitějším zdrojem jsou informace sdělené přímo během konzultací. Pro zajištění objektivity si však probační pracovník tyto informace ověřuje. Konzultace s klientem jsou na počátku intenzivnější, a to minimálně 1x za měsíc po dobu 3 měsíců, maximální interval je však minimálně 1x za 3 měsíce.

7.1.1 Obsah dohledu

Hlavním nástrojem probačního pracovníka, jak uvádějí metodiky Probační a mediační služby (2016), je při práci s klientem vedení profesionálního rozhovoru. Důraz je kladen na témata vycházející z rozhodnutí soudu, a to je např. délka zkušební doby, uložené povinnosti a omezení, zjištěné informace od klienta, poškozených, zjištění slabých a silných stránek klienta, závislost klienta. V průběhu konzultací jsou otevírána důležitá témata, ale i zprostředkování pomoci klientovi, a to hlavně tehdy, pokud žádost klienta přesahuje rámec působnosti probačního pracovníka. Jedná se například o psychologické poradenství, léčbu závislosti, řešení dluhové situace.

7.1.2 Obsah konzultací

Na úvodní konzultaci probační pracovník srozumitelně informuje klienta o podmínkách dohledu, klient obdrží písemné poučení výkonu dohledu, má dostatek času si poučení přečíst, připomínkovat a podepsat. Zároveň s tímto poučením obdrží klient úvodní probační plán, ve kterém jsou stanoveny frekvence konzultací, pravidla kontaktu i postup v případě porušení

tohoto probačního plánu. Následuje rozhovor s klientem, při kterém jsou vyjasněny role zúčastněných subjektů (pracovník, soud, případně státní zastupitelství, poškozený). Pracovník získává kontaktní údaje na klienta (adresu, na které se zdržuje, telefonní číslo, případně datovou schránku). Získává také přehled o aktuální životní situaci klienta, informace o bydlení, vyživovacích povinnostech, vzdělání, zaměstnání a informace o tom, zda je klient uživatelem návykových látek. Zároveň je jedním z hlavních témat konzultace postoj pachatele k trestné činnosti a oběti nebo poškozenému. Hlavním účelem dalších konzultací je udržení pravidelného kontaktu s klientem, posilování silných stránek klienta, kontrola plnění uložených povinností, závislostní jednání, vyhodnocení rizik a potřeb a další témata vyplývající z okolností spáchaného trestného činu. Hodnocení rizik a potřeb je však klíčovou oblastí případové práce s klientem, neboť rizika představují ohrožení pro společnost i pro ně samotné.

7.1.3 Ochranné léčení

Výkon ochranného léčení nařídí předseda senátu zdravotnickému zařízení, v němž má být ochranné léčení vykonáváno. Soud zde postupuje v úzké součinnosti s příslušným zdravotnickým zařízením ústavního nebo ambulantního typu, a to podle druhu a formy uloženého ochranného léčení (Fenyk a kol., 2019, s. 837).

Pokud se klient dopustí trestného činu pod vlivem návykové látky nebo v souvislosti s jejím užíváním, může mu soud uložit ochranné léčení. Léčení uloží do konkrétního zdravotnického zařízení, a to formou ambulantní nebo ústavní. Pro následné činnosti je nezbytná součinnost lékaře a probačního pracovníka.

7.1.4 Probační plán dohledu

Probační plán dohledu je tzv. „ušit“ na míru každému klientovi a pro klienta je základní informací, jak bude plnit soudem stanovené povinnosti a omezení a jak toto plnění může být kontrolováno probačním úředníkem. Náhled je v příloze této práce.

Na tvorbě probačního plánu dohledu se klient podílí. Hlavním cílem je odčinit újmy, které spáchal a minimalizovat rizika recidiv.

Plán dohledu se poprvé vytváří nejdéle do doby 6 měsíců, u zvláště závažných činů nejdéle do 3 měsíců od zahájení osobní spolupráce s pachatelem. Poté se plán probačního dohledu tvoří

na dobu nejdéle jednoho roku. Probační plán dohledu stanovuje cíle dle metody SMART, čili že cíl má být specifický, měřitelný, dosažitelný, reálný a v čase ohraničený. Probační plán rovněž obsahuje postup, jak bude řešeno neplnění podmínek dohledu a cílů. Probační plán dohledu pak stvrzuje pachatel svým podpisem.

7.1.5 Zpráva o průběhu dohledu

Probační úředník podává soudu zprávu o průběhu dohledu, a to nejméně jedenkrát za půl roku, nestanoví-li soud jinak. Ve zprávě, která je přílohou této práce, úředník uvede, jak je dohled plněn, zda klient spolupracuje a podává doporučení k uložení povinností. Rovněž tak probační pracovník podává soudu zprávu o porušení podmínek dohledu a zároveň s tím dává doporučení pro řešení vzniklé situace, případně návrh na přeměnu trestu na trest nepodmíněný. Ve zprávě pracovník vždycky jasně formuluje, zda klient podmínky plní, či neplní a v případě neplnění dává soudu konkrétní doporučení, (např. žádost o konání veřejného zasedání nebo návrh na nařízení výkonu trestu). Klient má právo být s obsahem zprávy seznámen a může se ke zprávě vyjádřit.

Zpráva popisuje průběh dohledu za určité časové období a předává informace o:

- aktuální životní situaci,
- průběhu spolupráce,
- vyhodnocuje plnění probačního plánu,
- plnění uložených povinností či omezení,
- řešení následků trestného činu, např. hrazení způsobené škody,
- novém trestním stíhání či odsouzení klienta ve zkušební době,
- výsledku spolupráce s obětí, pokud byla navázána a má o spolupráci zájem,
- zhodnocení průběhu dohledu a jeho další zaměření.

7.1.6 Postup při porušení podmínek dohledu

V případě, že probační pracovník zaznamená porušení podmínek, zjišťuje důvody. Pokud klient poruší podmínky méně závažným způsobem (např. se nedostaví na konzultaci), pracovník jej upozorní na zjištěné nedostatky a sdělí mu, že v případě opakování bude informovat soud. V případě, že klient podmínky poruší závažným způsobem, (např. spáchá novou trestnou činnost), pracovník o tom bez zbytečného odkladu informuje příslušný soud. Pokud je ohrožena

oběť, hrozí jí nebezpečí či újma, upozorní probační pracovník na hrozící riziko oběť i policejní orgán, aby mohl přijmout opatření k zajištění bezpečnosti oběti.

Dále probační pracovník v případě potřeby zpracovává sdělení o závažném porušení podmínek dohledu, to obsahuje doporučení pracovníka pro řešení vzniklé situace. Podání této zprávy není důvodem k ukončení činnosti, pracovník koná dále případné konzultace, pokud však pachatel spolupracuje, lustruje v dostupných rejstřících a je v kontaktu s obětí. Pokud soud na sdělení o závažném porušení podmínek dohledu nereaguje, požádá pracovník soud o vyjádření, a to nejdéle do tří měsíců od podání sdělení.

7.1.7 Ukončení činnosti

Činnost se ukončuje:

1. v případě konce zkušební doby závěrečnou zprávou
2. v případě vydání rozhodnutí OČTŘ

V prvním případě zasílá pracovník závěrečnou zprávu a v ní své odborné stanovisko s doporučením dalšího postupu (např. osvědčení klienta ve zkušební době, nařízení výkonu podmíněně odloženého trestu, případně prodloužení zkušební doby). Ve druhém případě pracovník spis ukončuje na základě pravomocného rozhodnutí soudu (např. usnesením o osvědčení klienta) nebo na základě sdělení o ukončení dohledu (např. Amnestie nebo úmrtí klienta). Probační spis lze také ukončit na základě opisu z trestního rejstříku, ze kterého je patrné, že věc již byla pravomocně ukončena.

7.2 Výkon dohledu u klienta užívajícího návykové látky

Závislostní chování je výrazným rizikovým faktorem a je nejčastějším ze spouštěcích mechanismů trestného jednání. Pravidelná konzumace alkoholu, drog, neléčená závislost, či opakované absolvování léčebných programů jsou faktory zvyšující rizikovost. Trest spočívající v dohledu probačního úředníka může být však pozitivním faktorem při práci s tímto typem klientely, neboť pracovník průběžně a pravidelně rizika vyhodnocuje a společně s klientem navrhuje konkrétní kroky.

Tato kapitola bude zaměřena na postup práce probačních pracovníků s uživateli OPL, který vychází z metodik Probační a mediační služby, odborné literatury, ale i z mých znalostí získaných během studia.

Probační pracovníci v rámci povinného vzdělávání absolvují kvalifikační kurz, který se však drogové problematice věnuje pouze okrajově. Nicméně, vzhledem ke zvyšující se drogové kriminalitě je žádoucí adiktologické vzdělání probačních pracovníků, protože znalost problematiky jim umožňuje nasměrovat klienty správným směrem, pracovat s jejich motivací, případně jim doporučit vhodný typ léčby.

Přestože je při práci probačního pracovníka kladen důraz spíše na kontrolní mechanismy, probační pracovník poskytuje klientům také účinnou pomoc a podporu směřující k tomu, aby vedli řádný život. Práce s uživateli návykových látek je velmi specifická a náročná. Probační pracovník musí počítat s tím, že tito klienti vykazují ve zvýšené míře známky problémového chování, jako jsou například časté absence na konzultacích a nerespektování pravidel.

Hlavním úkolem probačního pracovníka při práci se závislými klienty by mělo být především:

- motivovat je ke změně vzorce chování,
- informovat je o možných způsobech řešení jejich situace, (s využitím sítě služeb poskytujících pomoc závislým osobám),
- kontrolovat dodržování povinností a omezení, které má klient uloženy,
- pravidelně vyhodnocovat rizika.

Cílem probačního pracovníka primárně není dosažení abstinence klienta, protože se jedná o dlouhodobý proces, který je nutné svěřit odborníkům, ale jde o minimalizaci rizik páčání další trestné činnosti v souvislosti s užíváním OPL a kontrolu dodržování uložených povinností.

Při práci s klienty užívajícími návykové látky je prvním krokem při mapování jejich závislosti vhodné všimnout si těchto okruhů:

- typu užívané látky, četnosti i délky jejího užívání,
- motivu klienta k užívání,
- fázi užívání látky,

- motivu klienta k řešení své závislosti v kontextu fáze cyklu změny.

Po vyhodnocení situace probační pracovník klienta informuje o rizicích spojených s aplikací drog (ztráta zaměstnání, bydlení, finanční nouze a s tím spojené riziko páchaní trestné činnosti), informuje jej o možnostech léčby, pokud má klient zájem, zprostředkuje mu konzultaci v adiktologickém zařízení, posiluje jeho motivaci k absolvování léčby, podporuje jeho sebedůvěru a snahu ke změně, navrhuje opatření v případě zvýšení rizika recidivy v důsledku závislosti klienta, využívá nástroj testování na přítomnost alkoholu nebo drog.

S mírou užívání klienta však souvisí i komunikace s ním. V počáteční fázi dohledu je schopen přijít na konzultaci včas a nebýt pod vlivem návykové látky, v průběhu se však může dostavovat mimo domluvený termín, případně se na konzultaci vůbec nedostavit a může být pod vlivem návykové látky. Pracovník musí vyhodnotit, zda je vhodné konzultaci uskutečnit, jestli má smysl. Pokud je klient agresivní, není orientován v prostoru a čase, je vhodné konzultaci ukončit.

7.2.1 Diagnostika fáze užívání

Pro práci s klientem užívajícím návykové látky je třeba zjistit, ve které fázi se právě nachází. Z metodik Probační a mediační služby (2016) vychází níže uvedené rozdělení fází.

Uživatele drog rozdělujeme do fází takto:

Fáze experimentální – občasné užití drogy, negativní účinky nejsou patrné, denní povinnosti se s drogou zvládají lépe. V této fázi je důležitá prevence, je nutné klienta naučit zvládat stresové situace, které v životě přicházejí.

Fáze sociálního užívání – droga se stává součástí sociálního života klienta, užívání se stává pravidelnějším, klient začíná zanedbávat původní zájmy, objevují se absence.

Již je žádoucí odborná pomoc.

Fáze každodenního užívání neboli problémového užívání – klienti užívají častěji než 1x týdně, ztrácí kontrolu nad užíváním.

Dlouhodobější odborná pomoc je nutná.

Fáze k dosažení normálu – droga klientovi již nic nedává, není schopen vidět věci reálně, ztrácí chuť žít.

Uživatelé alkoholu rozdělujeme do těchto fází:

Fáze počáteční – dávky se zvyšují.

Fáze varovná – klient pije tajně, má trvalé myšlenky na alkohol a pocit viny.

Fáze rozhodná – ztrácí kontrolu, objevují se výkyvy nálad, konflikty, ztrácí zájmy.

Fáze konečná – klient popíjí po celý den, zhoršuje se jeho tělesný a duševní stav, snižuje se tolerance k alkoholu.

7.2.2 Situace výchozího bodu, časná diagnostika a intervence

Ke zlepšení práce probačního úředníka s klienty užívající návykové látky je vhodné, aby uživatelé návykových látek byli diagnostikováni již při vstupu do trestního řízení, byla posouzena situace výchozího bodu, a také krátká intervence s tímto klientem je významným faktorem a má vliv na jejich vzájemnou spolupráci.

Kalina (2003) uvádí, že důležitým nástrojem pro zhodnocení klienta je strukturovaný diagnostický rozhovor s ním a může usnadnit budoucí matching. Cílem krátké intervence je dle Kaliny (2013) snížit nebo zastavit užívání, omezit rizika a získat motivaci pro vyhledání specializované pomoci.

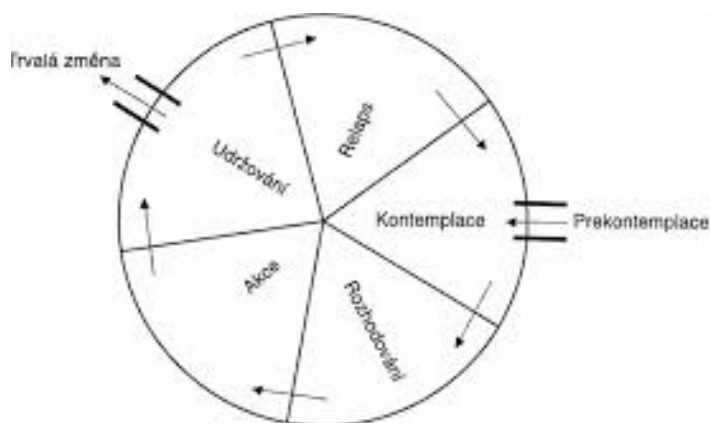
7.2.3 Práce s motivací

Kalina a kol. (2008) uvádějí, že motivaci chápeme jako proces usměrňování, udržování a energetizace chování, proces zvýšení nebo poklesu aktivity jedince. Vlivem drog se tato základní osobnostní dimenze zásadně mění, a to jednak výsledným poklesem zájmu o cokoli jiného než záležitosti týkající se drog a jednak ztrátou energie, kterou jedinec potřebuje k růstu.

Jednou z nejdůležitějších úloh probačního pracovníka je navázat s užívajícím klientem vztah, zjistit jeho situaci a pomoci mu v rozhodování, jestli chce svou situaci změnit. V případě, že se klient rozhodne abstinovat, úkolem probačního pracovníka je nabízet mu pomoc a podporu, motivovat jej ke změně. Vhodným nástrojem je práce s cyklem změny. Díky němu je možné vyhodnotit, v jaké fázi se klient nachází a tomu přizpůsobit své cíle.

Prochaska a DiClemente popsali v 90. letech model stádií, kterými jedinec prochází při zahájení a udržování změny (Kalina a kol., 2008).

Obrázek č. 2: Cyklický model změny dle Prochasky a DiClementeho

Zdroj: Miller a Rollnick (2003)

Fáze prekontemplace - před zvažováním změny - klient je přesvědčený, že má vše pod kontrolou, užívání návykové látky nevnímá jako problém, může však mít pochybnosti.

Fáze kontemplace – zvažování - klient uvažuje o změně, ale zároveň ji odmítá. Kalina a kol. (2008) uvádějí, že v této fázi je vhodné posilování klientovi sebedůvěry, rozpoznávací kompetence, pokoušet se rozvíjet rozpor a motivovat klientka k drobným změnám.

Fáze rozhodnutí – příprava na změnu - v této fázi klient spolupracuje, je odhodlaný svoji situaci změnit, nastoupit léčbu. Motivace ze strany terapeuta je potřebná.

Fáze akce - klient vynakládá energii a čas k uskutečnění změny svého chování, přičemž mu terapeut pomáhá.

Fáze udržování - jak Kalina a kol. (2008) uvádějí, toto stádium přináší pro klienta schopnost žít bez drogy, a také začátek návratu do běžného života.

Fáze relapsu - dle Kaliny a kol. (2008) v této fázi klient selhává, může se dostat zpět do prvního stádia, kdy nestojí o změnu – nejdůležitější je zvládnout psychologickou reakci na selhávání a užívání rychle zastavit. V každé fázi však může k relapsu dojít.

Dalším nástrojem probačního pracovníka je motivační rozhovor, který je založen na těchto principech:

- vyjádření empatie – naslouchání, přijímání, chápání pohledu klienta,
- rozvíjení rozporů – podpora vnímání rozporů mezi chováním klienta a jeho deklarovanými cíli,
- vyhýbání se sporu – nevyvolávání hádek a argumentací,
- práce s odporem – nabízení možností, informací, ale ponechání rozhodnutí na klientovi,
- podpora klienta – zvyšování klientova vědomí o jeho schopnostech, podpora ve zvládnutí překážek a přebírání jeho osobní odpovědnosti.

Při pomoci motivovat klienta je možné využít tyto postupy:

- předávání rad odkazující na určitý problém, nebezpečí, případně by měly obsahovat poučení proč je změna potřeba
- odstraňování překážek, které brání změně chování klienta,
- možnost výběru – nabízet klientovi alternativy, aby měl možnost sám se svobodně rozhodnout,
- snižování přitažlivosti – klient může porovnat případný prospěch a změnu se současným stavem,
- projevy empatie – naslouchání,
- zpětná vazba – pracovník dává klientovi zpětnou vazbu o jeho současném chování, situaci a následcích,
- vyjasnění cílů – věnování pozornosti ke konkrétním cílům, které jsou ovlivněny tím, co klient považuje za normální a přijatelné,
- pomoc – pracovník pomáhá klientovi v procesu dosažení změny.

7.2.4 Matching

Matching dle Kaliny (2013) znamená, že jsou definovány potřeby klienta a k nim přiřazovány přiměřené odborné intervence, např. typ léčby či jiné odborné pomoci.

Nešpor (2003) konstatuje, že vhodný druh léčby usnadňuje stanovení správné diagnózy. Nezbytné je pohlížet na potřeby klienta i z jiných úhlů, než jen z diagnózy, dalšími kritérii jsou vnější vlivy, tedy prostředí, ve kterém klient žije, sociální situace, psychický stav, finanční

zázemi, trestně právní zodpovědnost, míra motivace a podobně. V úvahu tedy bereme široké spektrum okolností.

Probační pracovník by měl být znalý ve vhodných typech léčby, aby mohl klienta dobře nasměrovat, neboť není taková léčba, která by byla vhodná pro každého a není takový klient, který by byl vhodný pro každou léčbu. Velkou výhodou při práci probačního úředníka s klientem užívajícím návykové látky je, pokud úředník zná konkrétní léčebné zařízení, může klientovi toto zařízení představit a popsat, jakým způsobem tam léčba probíhá. Klienti často vítají a žádají doprovod probačního pracovníka do léčebného zařízení.

7.2.5 Prevence relapsu

Relaps neboli návrat k užívání drogy nebo alkoholu po období abstinence.

Kuda (2008) uvádí, že při prevenci relapsu nejde jen o to, naučit klienta vyhýbat se rizikovým situacím, ale tyto situace anticipovat a efektivně je zvládat. Cílem je tedy vybavit klienta dovednostmi snižujícími riziko relapsu.

Intenzivní práce s klientem umožňuje probačnímu pracovníkovi identifikovat rizikové situace a vyhnout se jim.

7.2.6 Harm Reduction

Termín harm reduction vznikl jako odpověď na vysoký nárůst HIV a AIDS v 80. letech. Jedná se o soubor přístupů zaměřujících se na snižování či minimalizaci poškození drogami u závislých uživatelů.

Pokud klient není schopen či ochoten s užíváním návykových látek přestat, je poučen o rizicích i škodách, které užívání přináší, o zdravotních, sociálních a ekonomických dopadech, což je prospěšné pro něj, jeho rodinu i společnost.

7.2.7 Testování na přítomnost návykové látky v těle klienta

Testování na přítomnost OPL a alkoholu v těle je kontrolním nástrojem užívaným v souladu s právní úpravou. Dle zákona č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě, je součástí probace kontrola dodržování uložených povinností a omezení, a právě pro kontrolu přiměřených

povinností a omezení je testování nezbytným kontrolním nástrojem. Testování však může být také nástrojem motivačním, a to v případech, kdy klientovi nebyla uložena povinnost, ale on sám dobrovolně s testováním souhlasí (např. jako součást dohledového plánu). Probační pracovník je osobou, která je za provádění kontroly odpovědná. Testování je prováděno nepravdělně a neohlášeně.

Při vyhodnocování testování klienta na přítomnost OPL a alkoholu v těle vychází probační pracovník z osobního sdělení klienta, z pozorování jeho chování, z informací od poskytovatele služeb zaměřených na práci s drogově závislými osobami, ke kterým klient dochází a z výsledku testování. Základním pravidlem používání testování je, že klient musí být předem seznámen s typem zvoleného testu, způsobem testování a vyhodnocením. Probační pracovník test aplikuje dle návodu a za přítomnosti klienta jej vyhodnotí. O provedení testu poté pracovník vyhotoví záznam a ten založí do spisu klienta. Klient je vždy vyzván k možnosti uvést do záznamu svůj komentář k výsledku testu. Klient obdrží kopii záznamu. V případě, že se klient odmítne testu podrobit, zaznamená probační pracovník skutečnost i důvod odmítnutí do záznamu o úkonu dané konzultace. Ve zprávě zpracovávané pro potřeby OČTŘ shrne pracovník výsledky provedených testování. Odmítnutí podrobit se testování je v případě soudem uložené přiměřené povinnosti zdržet se užívání návykových látek možno chápat jako porušení této povinnosti.

Testování na přítomnost OPL v těle klienta

Princip slinného testu – imunochemické reakce – umožňuje zachytit nebo vyloučit pouze drogu, kterou očekáváme – máme proti ní protilátku (tester ji obsahuje).

Slinné testy jsou orientační, poukazují spíše na aktuální intoxikaci klienta, pro dlouhodobý záchyt nejsou vhodné. Výhodou je zachycení aktuálního stavu, vzorek nelze zředit ani zfalšovat, použití testu je jednoduché, nevyžaduje se další laboratorní vybavení. Nevýhodou je, že koncentrace drogy je ve slinách nižší než v moči, citlivost testu je horší, u klientů, kteří trpí suchými sliznicemi se vzorek hůře odebírá.

Obrázek č. 3: Drogový test ze slin

Zdroj: vlastní zpracování

Testování na přítomnost alkoholu v těle klienta

Digitální detektor alkoholu měří hladinu alkoholu v lidském dechu v promile s odchylkou do 10 %. Tester měří hladinu alkoholu v rozsahu od 0 do 4 ‰. Přesnost měření na 0,1 ‰ je pro potřeby dostačující.

Rozhodnutí použít u klienta alkoholový tester je vždy na probačním pracovníkovi. Vhodné je to v situacích, kdy se pracovník domnívá, že je klient pod vlivem alkoholu či si pracovník potřebuje ověřit opakující se tvrzení klienta o abstinenci.

Obrázek č. 4: Alkotester – Alcovisor Mark X

Zdroj: vlastní zpracování

Pokud je výsledek testu pozitivní u klienta, který má soudem uloženu přiměřenou povinnost či omezení týkající se zamezení užívání OPL nebo požívání alkoholu, informuje probační pracovník příslušný OČTŘ o pozitivním výsledku testu a krocích učiněných v rámci řešení vzniklé situace. V případě pozitivního výsledku testu u klienta, kterému soud neuložil přiměřenou povinnost či omezení, je tento výsledek námětem příštích konzultací a další práce s klientem. Nicméně je zaznamenán do zprávy pro soud.

Pakliže klient trvá na tom, že návykové látky neužil, přestože byl výsledek orientačního testu pozitivní, pracovník může orientační test zopakovat. Dále pracovník poučí klienta i o možnosti provedení testu na vlastní náklady ve zdravotnickém zařízení.

Výroční zpráva Probační a mediační služby (2020) uvádí, že v rámci odborných agend bylo probačními pracovníky provedeno v roce 2019 5364 drogových testů a 5030 alkoholových testů.

VÝZKUMNÁ ČÁST

V klinické části budou vymezeny cíle, představen výzkumný vzorek, popsána metodika práce, to znamená sběr údajů, zpracování, analýza a interpretace získaných poznatků. Konkrétní kazuistiky budou vytvořeny na základě práce s podmíněně odsouzenými klienty, kteří spáchali trestný čin pod vlivem návykových látek a kterým byl soudem uložen dohled probačního úředníka.

Hendl (2005) uvádí, že kvalitativní výzkum je proces hledání porozumění založený na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému. Výzkumník vytváří komplexní, holistický obraz, analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách.

Dle Yina (2009) je kazuistika intenzivním studiem jednoho případu. Jedná se o kvalitativní metodu zkoumající své cíle do hloubky.

8. VYMEZENÍ VÝZKUMNÝCH CÍLŮ A OTÁZEK

Hlavním cílem práce je demonstrovat aplikaci klíčových adiktologických dovedností ve specifických podmínkách Probační a mediační služby v průběhu dohledu s uživateli návykových látek.

Nosným prvkem práce bude samotný životní příběh klientů, vyjádřený kazuistickou studií. Probační úředník se při práci s klienty pohybuje v rámci svých práv a povinností, definovaných právním systémem, s klienty však pracuje v tom směru, aby se klient sám svobodně rozhodl, zda chce ve svém životě udělat nějakou změnu. Probační úředník je ten, kdo mu může pomoci k uskutečnění této změny.

8.1 Výzkumné otázky

1. Jaké klíčové adiktologické dovednosti jsou aplikovatelné ve specifických podmínkách Probační a mediační služby v průběhu dohledu s uživateli návykových látek?
2. Jaké přínosy má aplikace adiktologických dovedností ve specifických podmínkách Probační a mediační služby v průběhu dohledu s uživateli návykových látek?
3. Jaké jsou limity aplikace adiktologických dovedností ve specifických podmínkách Probační a mediační služby v průběhu dohledu s uživateli návykových látek?

8.2 Výběr souboru

Základní soubor tvoří všichni klienti odsouzení za trestnou činnost pod vlivem návykové látky, v jejichž vedení případu jsem byla soudem pověřena. Výběrový soubor pak tvoří tři klienti, které jsem vybrala na základě záměrného účelového výběru, a to dle těchto parametrů:

1. trestnou činnost spáchali pod vlivem návykové látky
2. uložený trest je delší než dva roky
3. klient má navázanu spolupráci s adiktologickým léčebným zařízením
4. klient souhlasil s výzkumem

Daná problematika bude demonstrována formou nezávislých kazuistik tří klientů.

V současné chvíli jsem soudem pověřena ve vedení 140 případů, kdy více jak polovina klientů při konzultaci udává, že užívá návykové látky nebo požívá alkohol. Znalost adiktologické problematiky považuji za nutnou součást mé každodenní práce.

8.3 Použité metody

Analýza dokumentů je běžnou technikou pro získávání dat a je právě zaměřená na dokumenty osobní i úřední. Informace o klientech budou získány z dostupné spisové dokumentace, která

každého klienta Probační a mediační služby doprovází. Každý klient vyjádří svůj postoj ke kontrole a pomoci ze strany probačního pracovníka.

Respondenti, jejichž životní příběh bude využit ke kvalitativnímu výzkumu, jsou nebo byli klienty Probační a mediační služby.

Informace budou získány z dostupné spisové dokumentace, která každého klienta Probační a mediační služby doprovází, přičemž analýza dokumentů je běžnou technikou pro získávání dat a je právě zaměřená na dokumenty osobní i úřední.

8.4 Etika výzkumu

Výzkumník pracuje pouze s daty, ke kterým dal klient souhlas, ten byl předem informován o dobrovolnosti poskytnutí dat a byl seznámen s účelem využití poznatků z vlastního šetření. Klient byl upozorněn, že může svůj souhlas kdykoliv bez udání důvodu odvolat.

Získaná data budou zpracována pouze takovým způsobem, ke kterým dal klient své svolení. Každý klient byl adekvátně informován a vědom si toho, pro jaký účel budou jeho data zpracována, a dostal dostatečný prostor pro dotazy ohledně použití dat.

Získaná data budou uchovávána pouze k účelu, pro který jsou zpracovávána. Nestanou se prostředkem k možné identifikaci klienta, aby utrpěl jakoukoliv hmotnou nebo osobní újmu a bylo narušeno jeho soukromí.

8.5 Kazuistická studie

Předmětem kazuistické studie budou životní příběhy mých tří odsouzených klientů, kteří budou rovněž hlavními nositeli získaných informací. Všechny klienty spojuje závislost na návykových látkách i trest, kterým byli odsouzeni – to znamená dohled probačního úředníka. V jejich životních příbězích můžeme nalézt některé společné negativní vlivy, například vliv výchovy v dětství, nevhodné rodinné prostředí, životní styl rodiny, přehlížení některých nevhodných projevů chování již od útlého věku.

Příběhy klientů budou popsány jako jednotlivé životní příběhy a zachycují jejich cestu životem od dětství až do doby spáchání trestného činu, následného odsouzení a plnění trestu a uložených povinností.

Hendl (2008) říká, že případová studie je jedním z přístupů kvalitativního výzkumu. Je charakterizovaná obecně jako detailní studium jednoho případu nebo několika málo případů.

Hartl, Hartlová (2015) uvádějí, že kazuistika nebo též případová studie patří mezi výzkumné metody a zabývá se popisem jednotlivých případů, např. vznikem, průběhem a vyléčením duševní choroby apod. Stejně jako jedince, se může kazuistika týkat i skupiny lidí či instituce a slouží jako pomoc a srovnání pro podobné případy.

Kazuistiky představují moji uskutečněnou spolupráci s klientem. Vychází z metody analýzy dokumentů a obsahové analýzy (Mioviský, 2006) již existujícího textu.

8.5.1 Kazuistika č. 1

Klient Jan, nar. 1982

Prohlašuji, že klient dal ke zpracování a s účelem využití této práce písemný souhlas. Souhlasil s poskytnutím osobních údajů o svém osobním životě a byl informován dostatečným způsobem o tom, že všechny získané informace budou využity takovým způsobem, aby nemohlo dojít k jejich zneužití. Též byl informován o tom, že svůj souhlas může kdykoliv odvolat.

Všechny osobní, citlivé a důvěrné informace byly v práci pozměněny, a to včetně jména.

Rodinná anamnéza

Klient se narodil do úplné, avšak poměrně dysfunkční rodiny jako druhý v pořadí. Bratr Jakub je starší o dva roky. Maminka vystudovala Střední ekonomickou školu, pracovala v jednom z výrobních podniků a v zaměstnání byla po většinu dne. S výchovou synů jí pomáhali její rodiče. Klient maminku popisuje jako hodně úzkostnou, pesimistickou, kdy nic nejde a vše je špatně. Nikdy pro něho autoritou nebyla.

Otec byl velmi akční, v tomto případě šlo o jeho druhé manželství, z předchozího vztahu má rovněž dvě děti, dceru a syna. Měl vysokoškolské vzdělání, pracoval jako inženýr ve stejném podniku s matkou, nicméně využíval života plnými doušky, rád se napil, hrál hazardní hry,

v rodině panovala napjatá atmosféra a děti byly zatahovány do rodičovských sporů. V době, kdy bylo klientovi 5 let, otec suicidoval. I přes tato fakta rodina byla dobře finančně zajištěna. Klient sděluje, že neví, zda byla sebevražda vykonána vlivem psychické choroby nebo že by se otec na psychiatrii léčil. Otce líčí spíše jako hyperaktivního. Maminka vždy říkala, že je povahově stejný jako jeho otec.

V této rodině měl klient pocit, že v očích matky je až na druhém místě, matka se k němu stavěla velmi kriticky. Popisuje, že chtěl být od matky více povzbuzován, oceňován za úspěchy.

Maminka si po smrti otce do rodiny přivedla nového partnera, odborníka přes počítačovou techniku. Tento muž se snažil klienta vychovávat, nicméně klient jej nikdy nepřijal. Popisuje ho jako velmi přísného, kterého se bál, byl od něho i bit, ale v normě.

Klient sám o sobě říká, že je hyperaktivní, zlobivý, s problémem s autoritami. Útěky z domova neguje, rovněž tak se doma nikdy nesvěřoval se svými pocity a problémy. Myslel si, že všichni si žijí svůj život a on stojí mimo tyto životy. S tímto novým partnerem si matka pořídila další dítě, tentokrát dceru, které je nyní 28 let. Tato polorodá sestra je středoškolačka, pracuje na krajském úřadě, je vdaná a má jedno dítě. Povahově je spíše po matce, je velmi úzkostná a plačtivá.

Nikdo z rodiny neužíval a neužívá drogy, alkoholová zátěž byla zjištěna pouze u otce klienta.

Vzdělání

Klient, ačkoliv měl diagnostikovanou dysgrafii, absolvoval základní školu s výborným prospěchem, nikdy se nemusel hodně učit, stačilo mu, co slyšel ve škole. Na střední škole měl již prospěch o poznání horší, známky průměrné, opakovaně dostával důtky pro velký neklid ve třídě. Bavily ho sporty, závodně hrál házenou. Škola ho ale nebavila, byly časté absence, návštěvy restauračních zařízení, první kontakty s děvčaty a marihuanou. Ve třetím ročníku propadl ze tří předmětů. V tu dobu zasáhl nevlastní otec, klient si vše opravil a odmaturoval. Na vysokou školu již přihlášku nepodával, chtěl si vydělávat a užívat si života.

Anamnéza zdravotní

Klient udává běžné dětské choroby. V patnácti letech měl zlomenou nohu po pádu na lyžích během školního výletu. V roce 2005 řídil pod vlivem alkoholu, měl autonehodu s těžkým

bezvědomím, frakturou obratle, poškození levého kolene, hodně tržných ran s velkou ztrátou krve. Asi rok chodil jen o berlích. V dětství též prodělal mononukleózu. Udává alergické obtíže, kožní i dechové, na některé potraviny. Epileptické záchvaty a hepatitidy neguje.

Anamnéza psychická

Klient sděluje, že od dětství trpí projevy ADHD, zdá se mu, že je to vlivem získaných genů od otce, který se podle matky choval stejně. Popisuje, jak ve škole neposeděl v klidu, byl nepozorný a zlobil. Vyšetřen a léčen v psychiatrické ambulanci nikdy nebyl, ani učitelky nedaly nikdy podnět k vyšetření. Myslí si, že projevy hyperaktivity pociťuje dodnes.

Kulhánek (2018) uvádí, že hyperkinetická porucha s deficitem pozornosti (ADHD) je onemocnění charakteristické třemi základními symptomy – zvýšenou hyperaktivitou, nepozorností a impulzivitou a nejčastěji se vyskytuje u dětí školního věku. Neméně však postihuje také dospělé jedince, u kterých však přetrvává především porucha pozornosti. Projevy ADHD v dospělosti jsou často spojeny s dalšími komplikacemi, riziko rozvoje užívání návykových látek v dospělosti je v případě komorbidit s hyperkinetickou poruchou až dvojnásobné oproti non-ADHD populaci.

Anamnéza pracovní

Práce hodně střídal, nikde nevydržel déle než rok, má rád změny a rád poznává něco nového. Později již nepracoval, registroval se na Úřadu práce jako uchazeč o zaměstnání, bral podporu v hmotné nouzi. O podporu ale několikrát přišel, když se nedostavil na plánovanou konzultaci na pracovním úřadu. V té době byl ekonomicky závislý na matce, která mu dávala nějaké peníze a jídlo. Do této doby popisuje i první krádeže. Řádně pracoval naposledy asi před dvěma lety. Před výkonem trestu se živil, jak se dalo. Nechával se zaměstnávat brigádně s každodenní výplatou. Nad budoucností nepřemýšlí, žije teď a tady.

Bydlení

Klient žil po celé dětství s rodinou v bytě na jednom z pražských sídlišť. Nedaleko od jejich bytu žijí také babička s dědou, kteří matce ve výchově synů pomáhali. Se starším bratrem využívali jeden z pokojů, polorodá sestra měla také svůj pokoj. Rodina se snažila žít běžným rodinným životem, občas výlety, nějaké dovolené. Vzhledem k tomu, že klient nepřijal

náhradního otce, nerad trávil společné dovolené a snažil se jim víceméně vyhnout. O prázdninách byl raději s partou kamarádů, na hřišti nebo sportoval. V roce 2013 byl klient otčímem vyhozen z bytu. Žil na ulici až do doby, kdy se nastěhoval k přítelkyni, se kterou pak žil pět let. Po propuštění z předchozího výkonu trestu navázal vztah se svou matkou, matka mu přislíbila pomoc a zařídila bydlení na jedné z pražských ubytoven.

Anamnéza sexuální

Klient je svobodný a bezdětný. První sexuální kontakt měl v 16 letech. Neguje přenosné choroby a homosexuální styky. Pět let měl přítelkyni, která vychovávala dítě. Jejího syna měl rád, staral se o něho. V současné době nemá trvalou známost, náhodné styky připouští. Trvale se nechce vázat, v dlouhotrvající vztah a lásku již přestal věřit. Po rozchodu s přítelkyní uvažoval o sebevraždě, kterou nerealizoval. Chtěl se udusit v autě, vše měl již promyšlené. Pak visel z balkonu v desátém patře bytového domu, ale byla to jen demonstrace. Po této demonstraci se zalekl, uvědomil si, že má život rád, navštívil Krizové centrum a od té doby myšlenky na sebevraždy neguje.

Drogová anamnéza

První kontakty s marihuanou popisuje již během studií na střední škole. Od 16 let kouří. Pije hodně černé kávy. S alkoholem začal již na základní škole, první opilost popisuje v patnácti letech. Tenkrát si s kamarády udělali mejdan. Od té doby požívali s kamarády alkohol často. Alkohol byl též příčinou rozchodu s přítelkyní, v tu dobu vždy měli spolu velké problémy. Od roku 2011 pil denně, zná dlouhodobé tahy a ranní doušky. Abstinční příznaky nepoznal. Pro problémy s alkoholem byl dvakrát na záchytné stanici, prvně asi ve 20 letech, pak v roce 2011. Alkohol u něho vyvolává buď přehnaně veselou náladu nebo agresi, která spouští problémy, vše bojkotuje, je mu vše jedno. Z alkoholu mu nejvíce chutná pivo, po vínu zvrací, tvrdý alkohol nepije. Má také zkušenost s kombinací drog a alkoholu. Udává, že z drog nejvíce preferoval pervitin. Když byl pod pervitinem, tak alkohol nepil. S marihuanou začal asi v 16 letech. Vyzkoušel prakticky vše. Zkusil i heroin, ale žádný účinek se nedostavil. Masivní užívání pervitinu nastalo po rozchodu s přítelkyní, kdy byl v depresi a pervitin mu pomáhal k aktivaci. Zase ho začal bavit život, nové věci, poznávání, přestal být smutný. Pervitin užíval denně, většinou si píchal, dával si jednorázově i větší dávky, a když si dal dobře, vydržel i na dva dny. Sdílel injekční náčiní. Opakovaně měl stíhy, říká, že když se objeví, tak se prospí a je mu zase

dobře. Tyto stavy popisuje jako pocity sledování, spiknutí proti němu, bojí se, že mu lidé něco udělají. Jakmile přejdou tyto pocity, má po pervitinu zase radost ze života, zvýšenou aktivitu. Užíval také Rivotril a benzodiazepiny, které od někoho dostal. Léky si vezme tehdy, když dlouho nespí, aby se prospal, pravidelně je neužívá.

Trestněprávní situace

Klienta jsem poznala při své práci probačního úředníka. Byl odsouzen k podmíněnému trestu odnětí svobody s dohledem probačního úředníka. Nedlouho předtím řádně vykonal nepodmíněný trest. V jeho životě šlo již o několikáté odsouzení většinou pro krádeže. Kolik má záznamů v rejstříku trestů ale sám pořádně neví. Dohled probačního úředníka nikdy předtím uložen neměl, z rejstříků trestů vyplývá, že v něm má již 10 záznamů.

První trest dostal poté, co vypil láhev vodky na Silvestra a neoprávněně vnikl do bytu bývalé přítelkyně, se kterou se rozešel a fyzicky jí napadl. Přítelkyně zavolala polici a klient dostal zákaz se s bývalou přítelkyní stýkat. Toto nařízení však porušil, a tím dostal trest za maření výkonu rozhodnutí soudu. Další trest následoval po tom, co na veřejnosti napadl jiného člověka, udeřil ho do obličeje a způsobil mu dlouhotrvající léčení. Potřetí byl trestán, když pod vlivem drog a alkoholu kradl v drogerii. Další trest byl udělen též za krádeže v drogerii. Uvádí, že krade vždy, když je pod vlivem drog. Ukradené věci neschovává, dá je do košíku a bez placení projde kolem pokladny. Další trest následoval nedlouho poté, když se dostal do komunity Romů, která ho nechávala u nich přespávat. Jako protihodnotu po něm chtěli, aby ukradl konkrétní zboží, což udělal. Poslední odsouzení za krádež bylo tehdy, když opět v drogerii odcizil tři kusy dětské výživy, kterou chtěl dát synovi své sestry. Poté byl zadržen hlídkou městské policie, kam oznamovatelka krádeže telefonovala. Odsouzen byl za krádež k podmíněnému trestu odnětí svobody v trvání jednoho roku s podmíněným odkladem na tři roky a uloženým dohledem probačního úředníka. Byl vyšetřen soudním znalcem v oboru psychiatrie, ochranná léčba nařízena nebyla.

Situace výchozího bodu

Pozorování psychického stavu

Klient navazoval rozhovor spontánně, mluvil klidnějším hlasem, byl zabíhavý, ale dal se usměrnit. Pozorovala jsem psychomotorický neklid. Nejevil žádné známky toxikomanie. Po

propuštění z výkonu trestu udával omezenou chuť na pervitin. Nejevil žádné známky poruch paměti, byl orientován správně všemi směry. Z jeho chování šlo vypozařovat histrionské projevy. Dle Vágnerové (2014) je základní charakteristikou histrionské poruchy osobnosti nadměrný důraz na sebe samého, potřeba být středem pozornosti a necitlivost k jiným lidem.

Pokud na tyto projevy nemá odezvu, normalizuje se a zklidňuje. Tvrdil o sobě, že se dokáže rychle přizpůsobovat. Připomíná svou hyperaktivitu a hypersexualitu, mluvil o tom, že se rád na veřejnosti předvádí, je schopen vypnout a okolí nevnímat. Je mu jedno, co si lidé myslí, zpívá si, když se mu zpívat chce a že se na něho lidé dívají, je mu jedno.

K poslednímu odsouzení uváděl, že před zatčením bydlel na ulici, nepracoval, živil se krádežemi. Sestra se na něj zlobila, že nepracuje a bere drogy. Ukradl kojeneckou výživu pro jejího syna, aby jí ji mohl dát jako dárek na usmířenou. Napadlo ho to, když sestru potkal na ulici a ona si ho nevěšimala. Řekl, že v ten den opět bral pervitin. Rozhodl se, že kdyby sestra od něho výživu nepřijala, že by ji někde prodal. Obhajoval se, že snad neudělal nic tak hrozného, když jiní kradou auta, zabíjejí.

Hodnocení a diagnostika

1. V rodinné anamnéze lze vypozařovat obraz zátěže ze strany otce, který suicidoval v době raného dětství klienta. Chlapce vychovával otčím, kterého on nikdy nepřijal a nerespektoval.
2. Špatné vztahy mezi otčímem a dospívajícím, otčím byl velmi přísný a používal i tělesné tresty, vlastní matka naopak benevolentní a v rodině submisivní.
3. Ačkoliv ADHD u klienta nebylo nikdy diagnostikováno, lze se domnívat, že trpí projevy hyperaktivity i v době dospělosti. Hyperaktivitou se v dětství nikdo nezabýval a ani na ni neupozornil (rodiče, škola, dětský lékař).
4. Škodlivé užívání marihuany a benzodiazepinů, alkoholu, pervitinu i jiných psychoaktivních látek.
5. Dominuje obraz poruchy osobnosti ve smyslu emoční lability, histrionské osobnosti, abusu návykových látek - alkoholu a drog.

Popov (2012) uvádí, že podle 10. revize mezinárodní klasifikace nemocí WHO (MKN-10) mezi duševní poruchy a poruchy chování vyvolané užíváním psychoaktivních látek (F10-F19) řadíme každou duševní nebo behaviorální poruchu, která vznikla jako důsledek užívání jedné nebo více psychoaktivních látek.

Dle klasifikace MKN-10 bych přidělila klientovi diagnózu F 19.2 – Poruchy duševní a poruchy chování způsobené užíváním více drog a jiných psychoaktivních látek – Syndrom závislosti. V případě mého klienta se jedná o syndrom závislosti na pervitinu a alkoholu, v anamnéze i na konopných drogách a benzodiazepinech. K určení diagnózy mě přivedly poznatky z odebrané anamnézy, kdy klient zřejmě trpí poruchou hyperaktivity. Dle dostupných studií je potvrzená poměrně velká souvislost mezi ADHD a užíváním pervitinu. Děti a mladiství s touto diagnózou mívají častěji sklon k užívání drog, a to především pervitinu. Pervitin na ně působí zklidňujícím účinkem, cítí se po něm lépe a nevnímají tolik vnitřní neklid a roztěkanost. Dospělí jedinci trpící ADHD mají obtíže ve zvládnání životních situací, jak v osobním, tak i v profesním životě. Velká část lidí s ADHD má problém se zvládnáním režimu, mají komplikace při snaze o abstinenci. Také kvůli tomu se častěji dopouští trestné činnosti a tím končí ve vězení.

Léčebné intervence

Klientovi jsem doporučila pokračovat v abstinenci, která byla předchozím pobytem ve vězení již víceméně zahájena. Pro tuto léčbu je potřeba mnoho odvahy a motivaci, kterou, zdá se, klient má. Ze získaných informací od klienta ale přesto nabývám dojmu, že závislost na pervitinu je podstatně snižena, nikoliv však vymizelá, proto okamžitá léčba a pomoc v některém z adiktologických zařízení je na místě.

Klient obdržel kontakt a kontaktoval ambulanci pro léčbu závislostí, která pracuje formou integrované léčby, což znamená, že se jeho problémy zabývá celá řada odborníků, jako jsou psychologové, adiktologové, psychiatři, sociální pracovníci a i peer konzultanti. Pomáhají mu nejen na cestě k odstranění závislosti, ale snaží se společně řešit jeho problémy s úzkostmi, pomohou se stresovými stavy a poruchami osobnosti, zorientovat se ve své nepříznivé situaci, rozhodnout se pro další postup a tyto kroky realizovat, vytvářejí podporu a motivaci ke změnám, vedoucí k opuštění nežádoucích návyků.

Dále jsem klientovi nabídla pomoc a podporu i ochotu pomoci, pokud začne respektovat pravidla, která jsou nutná. Důležité pro něho je být trpělivý, věřit v obrat ale také nenechat se pohltit problémy souvisejícími s drogami a žít plnohodnotný život.

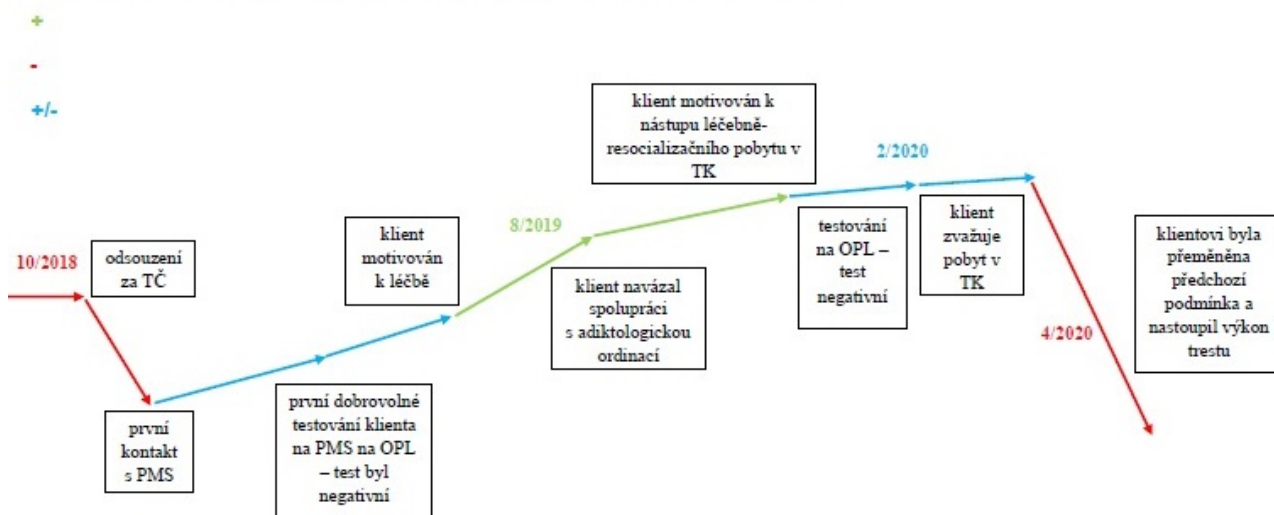
Klient byl již též informován o ústavní či komunitní péči. Vhodná by byla terapeutická komunita.

Časová osa

Časové osy v této práci demonstrují cesty klientů uloženým dohledem a jejich postup v řešení závislosti.

Obrázek č. 5: Časová osa

Klient č. 1 Jan, *1982, odsouzení za TČ v roce 2018, konec trestu v roce 2021

Zdroj: vlastní zpracování

Průběh dohledu

Klient se na první konzultaci dostavil v domluveném termínu a včas. Byl poučen o podmínkách dohledu, podpisem stvrdil, že rozuměl a souhlasí. Během konzultací byl bez nežádoucích neverbálních projevů. V prvním půlroce probíhaly konzultace 1x za měsíc, poté již po delší době, maximálně však v intervalu 1x za 2 - 3 měsíce. Klient na počátku docházel řádně, později se dostavoval se zpožděním, případně na domluvený termín konzultace zapomněl. Vždy se však omlouval a na každé konzultaci říká, že dodržovat pravidelný režim je pro něj problém. Také uváděl, že má problém s autoritami a nemá rád, když se tlačí někam, kam nechce. Konzultace byly na počátku zaměřeny na posouzení situace výchozího bodu, poté převážně na stabilizaci jeho životní situace, zajištění bydlení a legálního příjmu, dále pak řešení jeho závislosti na návykových látkách. V počáteční fázi kontaktu bylo s klientem pohovořeno o jeho užívání, o tom, v jakém období drogy neužíval, proč je v té době nepotřeboval a proč se k nim zase vrátil. On sám uváděl, že užíval dlouhá léta, bojí se, že se opět potká s lidmi, se kterými jej pojí drogová minulost a nebude mít dostatečnou vůli si opět drogu nedat. Vzhledem k častějším konzultacím, a to jednou za měsíc, byla budována důvěra probačního pracovníka s klientem,

byla posouzena situace výchozího bodu, opakovaně se pracovalo s jeho motivací a bylo zacíleno na hledání konkrétních adiktologických služeb, které by klientovi vyhovovaly. Jak však sám klient uvádí, nemá rád autority, nejraději si vše dělá po svém. Byl mu představen systém péče pro uživatele těchto látek a předány kontakty na adiktologická zařízení. Klient uvedl, že nikdy žádné léčení neabsolvoval. Zároveň mu byla nabídnuta možnost tato zařízení spolu kontaktovat. Započal docházet do adiktologické ambulance a zvažoval, zda nemá nastoupit léčení v nějaké z terapeutických komunit. Během konzultací se doptával, jak komunity fungují a jak to tam probíhá, pokud by se pro ni rozhodl. I přes občasné absence lze hodnotit, že klient s probačním úředníkem řádně spolupracoval a pracoval s ním na své závislosti. V průběhu dohledu v roce 2020 mu však byl přeměněn předchozí podmíněný trest na nepodmíněný, klient tedy nastoupil výkon trestu odnětí svobody.

Rizika

Klient Jan nemá stabilizovaný soukromý život, nemá zajištěné bydlení a práci a výrazným rizikem je dlouhodobé užívání návykových látek, neboť trestnou činnost pod vlivem těchto látek páchá opakovaně. Velmi důležité pro jeho další život je to, že získal podporu ze strany rodiny, hlavně matky, která mu nabídla pomoc.

Postoj klienta k uloženému trestu

Klient vnímá trest jako velmi přísný, myslí si, že je to z důvodu jeho trestní minulosti. Nicméně, je rád, že nedostal trest nepodmíněný. Uvádí, že na konzultace nechodí rád, často na termíny zapomíná, potřeboval by, aby mu termín konzultace někdo připomněl. Dohled probačního úředníka nikdy předtím uložen neměl a je pro něj víc kontrolou. Říká, že má svůj život a nechce se nechat nikým ovlivňovat. Na druhou stranu uvítal předání kontaktu a společné kontaktování adiktologické ambulance, do které docházel a byl rád, že si s ním o užívání návykových látek probační pracovník povídá, pracuje se s jeho motivací, ale zároveň není nucen dělat něco, co on sám nechce. Přeměna jiného trestu na trest nepodmíněný jej velmi zaskočila. Uvedl však, že pobyt ve vězení přispěje k jeho abstinenci.

Pozitivně tedy můžeme hodnotit, že v průběhu dohledu na základě doporučení a spolupráce s probačním úředníkem vyhledal adiktologickou ambulanci a docházel na léčení. Dalším krokem probačního pracovníka byla motivace klienta k nástupu léčebně - resocializačního pobytu v TK, k čemuž se však v průběhu dohledu nerozhodl. Dalším pozitivním faktorem bylo,

že dobrovolně podstupoval testování na omamných a psychotropních látek v těle, přestože tuto povinnost neměl soudem uloženu a výsledky byly negativní. Negativně však na klienta zapůsobilo to, že mu v průběhu roku 2020 byla přeměněna předchozí porušená podmínka a má nastoupit výkon trestu odnětí svobody. Pokud bude mít možnost ve výkonu trestu spolupracovat s adiktologem, bude tato spolupráce velmi důležitým faktorem při jeho cestě k abstinenci.

8.5.2 Kazuistika č. 2

Klient Michal, nar. 1994

Prohlašuji, že klient dal ke zpracování a s účelem využití této práce písemný souhlas. Souhlasil s poskytnutím osobních údajů o svém osobním životě a byl informován dostatečným způsobem o tom, že všechny získané informace budou využity takovým způsobem, aby nemohlo dojít k jejich zneužití. Též byl informován o tom, že svůj souhlas může kdykoliv odvolat.

Všechny osobní, citlivé a důvěrné informace byly v práci pozměněny, a to včetně jména.

Rodinná anamnéza

Klient pochází z úplné rodiny, má ještě jednoho mladšího bratra. Otec má 53 let, matka 52 let. Otec pracuje jako vedoucí dopravy v jedné z pražských firem. Matka je prodavačka. Klient popisuje své rodiče jako hodné a k dětem přátelské, mezi rodiči nezaznamenal nikdy větší konflikty, mají se rádi. Rodiče nekouří, občas si dají spolu skleničku vína. Bratr je mladší, vyučený, pracuje jako řidič. Je nenápadný, zdravý, drogy neužívá, nekouří.

Klient vyrůstal v Praze na sídlišti v bytě 3+1, rodina je přiměřeně ekonomicky zajištěná, rodiče se snažili plnit dětem jejich přání a podporovat jejich zájmy a koníčky.

Vzdělání

Klient udává, že byl ve třídě spolužáky šikanován, protože byl z chlapců ve třídě nejmenší. Zaškolen byl v 6 letech, navštěvoval normální první třídu, od druhé třídy byl přeřazen do dyslektické třídy, neboť se u něho projevovaly problémy s psaním a kreslením. V šesté třídě byly obě třídy sloučeny, začaly se objevovat vážnější problémy a v osmé třídě propadl z fyziky a chemie. Rovněž dostal dvojku z chování, když podkopl nohu procházející učitelce. Je levák, precvičován nebyl.

Od dětství měl přání stát se policistou. Vyučil se ale jako malíř pokojů. V učilišti zásadní problémy neměl, škola ho však na povolání dost dobře nepřipravila, jako malíř pokojů by pracovat nechtěl, neumí to.

Anamnéza zdravotní

Klient se narodil po klešťovém porodu se zhmožděnou hlavičkou. Byl dispenzarizován v neurologické ambulanci, udává pozdější vývoj řeči. Prodělal běžné dětské nemoci a čtyřikrát úraz hlavy, poslední úraz byl po požití alkoholu, kdy zcela opilý upadl na ulici.

Anamnéza psychická

V rodině se nikdo psychiatricky neléčil, žádná duševní choroba se i v širší rodině nevyskytla. Klient se cítí psychicky zdravý, na psychiatrii se nikdy neléčil. Psychologicky byl vyšetřen až na základě žádosti vrchní komisařky pro zvláště závažný zločin těžkého ublížení na těle, kterého se dopustil.

Jako své negativum uvádí, že je rozkolísaný v náladách, když je unavený, je nepříjemný. V konfliktních situacích raději ustoupí.

Anamnéza pracovní

Klient pracuje jako skladník na pracovní smlouvu. V minulosti dělal hlídače, pomocnou sílu v nemocnici.

Bydlení

Bydlí u rodičů, na bydlení přispívá minimální částkou. Je si vědom toho, že ze svých příjmů by si samostatný život nemohl dovolit.

Anamnéza sexuální

První sexuální zkušenost získal klient ve 20 letech se starší dívkou. Šlo o náhodný styk. Delší známost udává s dívkou, která se živila jako kosmetička. Po roce a půl se rozešli. Uvádí celkem čtyři sexuální partnerky. Nyní nemá navázaný žádný vztah a ani nechce žádný navazovat, je si vědom, že mu to jeho ekonomická situace nedovoluje.

Drogová anamnéza

Klient udává závislost na konzumaci alkoholu. Poprvé se opil v 16 letech až do úplné němoty. Měl období asi dvou let, kdy s kamarády dokázal pít v parku a pocíval tak menší únavu a uvolnění. Pak dokázal vypít láhev vodky sám. Udává, že to mohlo být již tak dvěstěkrát. Poté, co opilý upadl a pohmoždil si hlavu, si řekl, že již pít nebude. Vydržel to tři měsíce, ale pak se k pití znovu vrátil. Vzhledem k tomu, že má dost volných dnů, opíjí se pravidelně. Koupí si láhev vodky, chodí na procházky, při tom pije a oslovuje náhodné kolemjdoucí.

Nikdy neměl třesy, nezvracel, nebyl na záchytce. Neměl agresivní projevy v opilosti.

Trestněprávní situace

Klient je prvotrestaným. V den, kdy k činu došlo, měl volno a tak se rozhodl, že se půjde projít. Koupil si láhev vodky, kterou popíjel. Seděl na lavičce a již se cítil opilecky. Kolem něho procházeli dva lidé, ke kterým něco prohodil. Ti se zastavili a následně došlo mezi nimi a klientem ke slovní potyčce, která vyústila ve fyzické napadnutí ze strany klienta. Toto jeho chování bylo ovlivněno požitým alkoholem. Následně klient vytáhl nůž, kterým jednoho z lidí střední silou bodl do ruky a větší intenzitou pak do břicha se zasažením tlustého střeva a s krvácením do břišní dutiny. Zranění účastníka potyčky si vyžádalo okamžitou operaci a následnou hospitalizaci, také několik reoperací. Druhý se snažil svému kamarádovi pomoci, načež i on byl stejným nožem od klienta napadnut do břicha a do oblasti hrudníku. Tímto činem mu klient způsobil poškození oděvu. Klient po tomto konfliktu odešel domů, druhý den se ale sám šel nahlásit policii.

Klient spáchal zvláště závažný zločin těžkého ublížení na zdraví a byl odsouzen k trestu odnětí svobody v trvání tří let s podmíněným odkladem na zkušební dobu pěti let za současného vystavení dohledu. Zároveň mu bylo uloženo ochranné léčení protialkoholní v ambulantní formě, povinnost absolvovat resocializační program a povinnost zaplatit náhradu škody poškozeným.

Situace výchozího bodu

Pozorování psychického stavu

Klient se dostavil na první konzultaci poněkud nervózní, měl sklopenou hlavu, mluvil tichým hlasem. Byl plně orientovaný všemi směry, nejevil známky alkoholismu.

Vyprávěl, že jeho dětství nebylo příliš šťastné, byl ve škole za outsidera, kvůli čemuž má stále problémy s navazováním sociálních vztahů. Po základní škole se vyučil malířem pokojů a do doby spáchání trestného činu vedl z hlediska trestního práva bezúhonný život. Uváděl, že v rámci trestního řízení byl vyšetřen psychiatrem a psychologem a nebyla u něho zjištěna duševní porucha nebo choroba z okruhu psychotických onemocnění. Svého činu lituje a uložený trest akceptuje. Uváděl, že je v jeho zájmu spolupracovat s probačním úředníkem a řídit se jeho pokyny. Je si vědom toho, že soud v případě nedodržení stanovených sankcí může přistoupit k nepodmíněnému trestu.

Hodnocení a diagnostika

1. V osobní anamnéze lze vyzorovat výrazné problémy s navazováním sociálních kontaktů, neboť na základní škole byl spolužáky šikanován. Ve vývoji klienta spatřuji problémy s hledáním místa mezi ostatními spolužáky, pocity méněcennosti a následně užívání alkoholu jako prostředku dodat si síly a energie.

2. Klient se pravidelně opíjel, a to i poté, co pod vlivem alkoholu upadl na ulici a rozbil si hlavu, což ho téměř stálo život. Přičítám to tomu, že je sám sobě nejistý, nemá dostatečný pocit etablovanosti ve společnosti.

3. Pravidelná konzumace alkoholu vyvěrala z nešťastně nastaveného osobnostního profilu.

4. V době spáchání trestného činu dominoval obraz abúzu alkoholu, který má charakter škodlivého užívání. Zneužívání nealkoholových látek nebylo prokázáno. V excesivních opilostech, které si klient přivádí, ohrožuje sám sebe i okolí.

Dle klasifikace MKN, verze 10, stanovuji klientovi diagnózu F 10.1 – Poruchy duševní a poruchy chování způsobené užíváním psychotických látek. Diagnózu stanovuji na základě sběru informací od klienta a ze spisu od soudu, který mám k dispozici. V případě klienta se jedná o škodlivé užívání alkoholu.

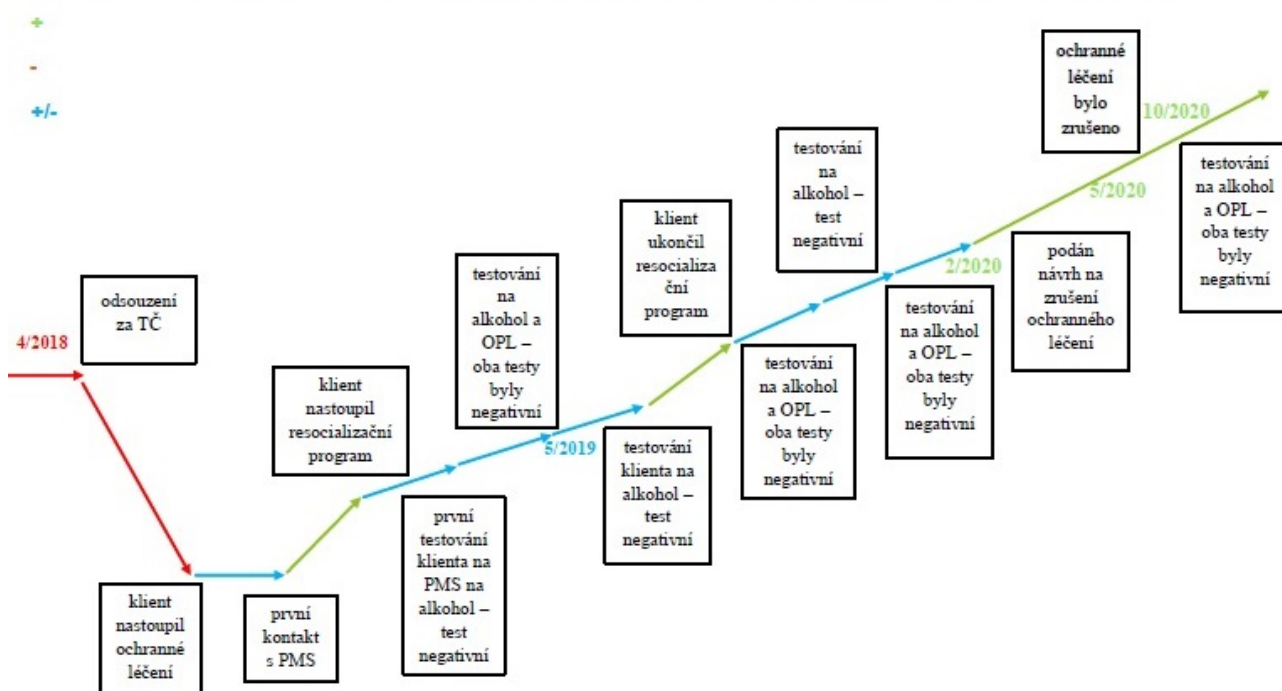
Léčebné intervence

Nabídla jsme mu svou pomoc a podporu při zvládnutí abstinence. Je třeba ocenit fakt, že má vůli ke změně a sám se rozhoduje, jakou cestou dál jít. Připomněla jsem mu důležitou roli fungující rodiny, kterou má, a také nutnost udržet si dosavadní zaměstnání, aby mohl splnit svou povinnost náhrady škody poškozeným.

Klient správně vyhodnotil svou situaci a je si vědom toho, že pokud by neplnil podmínky dohledu stanovené soudem, mohl by se změnit jeho podmíněný trest na nepodmíněný.

Obrázek č. 6: Časová osa

Klient č. 2 Michal, *1994, odsouzení za TČ v roce 2018, konec trestu v roce 2023

Zdroj: vlastní zpracování

Průběh dohledu

Klient hned po nabytí právní moci rozsudku nastoupil ochranné léčení a na Probační a mediační službu se dostavil ještě dříve, než byla ze strany soudu v jeho věci pověřena. Na konzultace se od začátku dostavuje řádně, z konzultací se neomlouvá, nemá žádnou absenci. Působí spíše tichým dojmem, bez neverbálních projevů. Na počátku spolupráce byla zhodnocena situace výchozího bodu. Klient má zajištěno bydlení, zajištěn legální příjem, hradí způsobenou škodu, konzultace jsou tedy zaměřeny hlavně na jeho léčbu závislosti na alkoholu. Klient řádně docházel do ordinace psychiatra a v průběhu dohledu s probačním úředníkem otevřeně o tomto léčení hovořil. Sám uváděl, že by nikdy žádnou léčbu nevyhledal, samotného ho to nenapadlo, ale teď je k léčbě motivován, a to nejen uloženou povinností. Léčbu již v průběhu roku 2020 absolvoval, řádně byla ze strany soudu ukončena, a také již řádně absolvoval resocializační

program. Všechny žádané dokumenty klient doložil a v průběhu zkušební doby již proběhla návštěva v místě bydliště klienta, při které poskytl potřebnou součinnost. Na konzultacích je i nadále testován na přítomnost omamných a psychotropních látek a alkoholu v těle, všechny výsledky byly negativní.

Rizika

U tohoto klienta jsou rizika vyhodnocena jako mírná. Na konzultace dochází řádně, má náhled na způsobenou trestnou činnost, úspěšně absolvoval ochranné léčení i nařízený resocializační program, splácí způsobenou škodu, má zajištěno bydlení, zajištěn legální příjem, při testování na přítomnost alkoholu a omamných a psychotropních látek v těle byly testy negativní a klient sám uvádí, že již alkohol požívat nechce, protože mu to přineslo jen problémy.

Postoj klienta k uloženému trestu

Klient vnímá uložený trest dobře. Uvádí, že za každou blbost se v životě platí. Trest uložený na pět let je ale pro něj dlouhý. Omezení vidí v tom, že si musí brát v zaměstnání volno a myslet na to, že musí přijít na konzultaci. Nejhorší období pro něj bylo na počátku, kdy musel na konzultace docházet každý měsíc. Probačního pracovníka vnímá i jako pomoc. Díky povinnostem, které má od soudu uložené, si nastavil určitý rytmus dne, udělal si pořádek v důležitých dokumentech. Soudem určené léčebné zařízení, kde má vykonat ochranné léčení, kontaktoval před prvním kontaktem s Probační a mediační službou, je rád, že si o léčbě závislosti může na konzultacích popovídat a baví jej přehled probačního úředníka o léčbách.

8.5.3 Kazuistika č. 3

Klient Šimon, nar. 1984

Prohlašuji, že klient dal ke zpracování a s účelem využití této práce písemný souhlas. Souhlasil s poskytnutím osobních údajů o svém osobním životě a byl informován dostatečným způsobem o tom, že všechny získané informace budou využity takovým způsobem, aby nemohlo dojít k jejich zneužití. Též byl informován o tom, že svůj souhlas může kdykoliv odvolat.

Všechny osobní, citlivé a důvěrné informace byly v práci pozměněny, a to včetně jména.

Rodinná anamnéza

Klient pochází z kompletní rodiny základní sociokulturní úrovně bez výrazné zátěže, avšak s konfliktním prostředím a vztahy. Rodina se skládala z matky, otce a sestry. Matka však v deseti letech klienta zemřela, otec si již nikdy jinou partnerku nenašel a s výchovou dětí mu pomáhali rodiče. Na matku si klient příliš nevzpomíná, co však uvádí, že se maminka chovala často konfliktně, což negativně na děti působilo a dodnes si konflikty klient vybavuje. Otec pracoval jako vrátný a v současné době je již v důchodu. Sestra je mladší o dva roky, ale popisuje ji jako velmi prudkou s nepředvídatelným chováním a vystupováním.

Vzdělání

Ve škole měl nadprůměrný prospěch, střední školu vystudoval bez zvláštních potíží, z vysoké školy odešel po prvním semestru. Vysoké školy zanechal proto, že ho studium tam nebavilo, chtěl si vydělávat své peníze, neboť v té době již pravidelně užíval návykové látky.

Anamnéza zdravotní

Narozen po protrahovaném porodu. Prodělal běžná onemocnění, jako jsou časté infekty horních cest dýchacích, léčí se pro polyvalentní alergie a hypercholesterolemii. V roce 2009 suicidální pokus užitím vysoké dávky drog.

Anamnéza psychická

Klient se nikdy psychicky neléčil, netrpěl a netrpí žádnou psychickou chorobou. Dle získaných informací od klienta usuzují, že jeho afektivita je velmi labilní, ve vypjatých situacích volí zkratkovité a neadekvátní řešení, není schopen regulovat své chování v zátěži a v době, kdy užívá drogy, má sklony k manipulaci. Drogy v posuzované době aktivně užíval.

Anamnéza pracovní

Po odchodu z vysoké školy pracoval na různých místech, v telekomunikačních službách, jako řidič popelářského vozu nebo jako pozemní pracovník na letišti.

Udává, že má exekuci na 250 tisíc korun, neboť si zařizoval půjčky u různých bank a společností a nesplácel je. Legální příjem má zajištěn, je v evidenci Úřadu práce a aktivně si hledá zaměstnání.

Bydlení

Klient bydlí v pronajatém bytě.

Anamnéza sexuální

Je heterosexuálně orientovaný a má jedno dítě.

Drogová anamnéza

Drogy začal užívat v 15 letech, nejprve vyzkoušel marihuanu. Poté následoval pervitin, heroin, extáze, LSD - trip, kokain, lysohlávky. Sděluje, že s drogami začal ze zvědavosti a pro zábavu, časem musel užívat, aby vůbec mohl fungovat. Pravidelně užíval asi dva roky. Kouřil marihuanu, pak experimentoval s popsányými drogami a od svých 29 let začal brát pervitin až do závislosti. Začal se šňupáním, posléze i nitrožilně, bral 1 gram denně. Míval stíhy. Jednou popisuje psychózu, slyšel hlasy, viděl hýbající se lidi, začal koktat, trvalo to asi 4 hodiny. V době užívání propadl gamblerství, prohrával velké částky – hrál ruletu, automaty, poker, sázky na sport. Kromě drog udává abúzus alkoholu. Preferuje pivo. Pod vlivem alkoholu je veselý a neagresivní. Opíjí se tak 1 x měsíčně. Na záchytné stanici nikdy nebyl. Pravidelně kouří, vykouří denně 15 cigaret. Kávu pije denně. Potvrzuje též užívání léků na spaní.

Trestněprávní situace

Klient žil od roku 2016 do roku 2017 ve společné domácnosti s přítelkyní. Během společného soužití se jim narodilo jedno dítě. V době společného soužití byl aktivním uživatelem psychoaktivních látek, nestaral se o rodinu a přítelkyni pod výhrůžkami nutil, aby mu dávala peníze, čímž jí vystavoval stresu z nedostatku prostředků na obživu, neboť přítelkyně byla na mateřské dovolené. Klient fyzicky i psychicky svou přítelkyni týral, žárlil na ní, vyhrožoval ublížením na zdraví a omezoval jí v obvyklém způsobu života tím, že jí nedovolil odejít z bytu, kontroloval její osobní věci i telefon. Přítelkyně v obavě o své zdraví a zdraví svého dítěte podala soudu návrh na vydání předběžného opatření, aby klient byl povinen dočasně opustit společný byt a zdržel se jejího sledování a obtěžování.

K trestné činnosti se doznal jen částečně, své jednání bagatelizoval. Tímto svým jednáním naplnil všechny znaky skutkové podstaty zločinu týrání osoby žijící ve společném obydlí, a to zvláště svou intenzitou a opakováním napadání přítelkyně a vystavování jí finančnímu strádání. Stejně tak byl naplněn znak páchání po delší dobu. Předtím nikdy trestán nebyl. Klientovi bylo

doručeno zahájení trestního stíhání ze zločinu týrání osoby žijící ve společném obydlí a byl odsouzen rozsudkem soudu k odnětí svobody v trvání tří let s podmíněným odkladem na zkušební dobu trvání tří let s dohledem probačního úředníka a povinností zdržet se užívání návykových látek.

Situace výchozího bodu

Pozorování psychického stavu

S klientem jsem se setkala ve své kanceláři po předchozím telefonickém kontaktu. Všechny informace o něm jsem získala ze spisu, který mi byl doručen. Ochotně se rozpovídal o svém dětství a o své drogové minulosti. V první fázi jsem byla v roli pozorovatele a posluchače, klient o sobě vyprávěl velmi obsáhle s očekáváním pochopení a pomoci z mé strany. V prvokontaktu pociťuji ze strany klientů spíše odtažení a odmítání pomoci, u tohoto klienta jsem ale nabyla dojmu, že do mě vkládá naději, že mu mohu pomoci najít strategii další cesty v jeho životě a tím dosažení následné dobré vzájemné spolupráce. Viděl příčinu svého chování v abusu drog. Uváděl, že když drogy neužíval, dokázal své chování racionálně ovládat a násilnické sklony neměl. Shodli jsme se tedy v tom, že v první řadě je nutná léčba závislosti na drogách a následná prevence rizikového chování.

Hodnocení a diagnostika

1. Klient pochází z nefunkční rodiny, brzy osiřel po matce, která byla hádavá, poté neshody s vlastním otcem, kterým byl kritizován a psychicky devalvován. Vzorec chování v rodině každé dítě napodobuje, což může být příčinou pozdějších problémů ve vlastním partnerském vztah. V původní rodině pociťoval nedostatek emocionální a fyzické podpory, v krátkém manželství rodičů nepoznal spokojenost, s otcem si nedokázal vybudovat bezkonfliktní vztah.
2. Klient se záměrně choval jinak, než jeho otec chtěl a předpokládal, drogy začal užívat již v 15 letech, užití drogy pro něho bylo odbrzdňující, uvolňující a snižující zábrany.
3. Klient byl vyšetřen psychiatrem, netrpí žádnou duševní poruchou, motivace jeho jednání spočívá v situačních faktorech a není chorobná.

Na základě informací získaných pozorováním, rozhovoru, z anamnézy a na základě údajů ze spisu stanovuji klientovi diagnózu podle MKN verze 10: F 19.2 – Poruchy duševní a poruchy chování způsobené užíváním více drog a jiných psychoaktivních látek – syndrom závislosti.

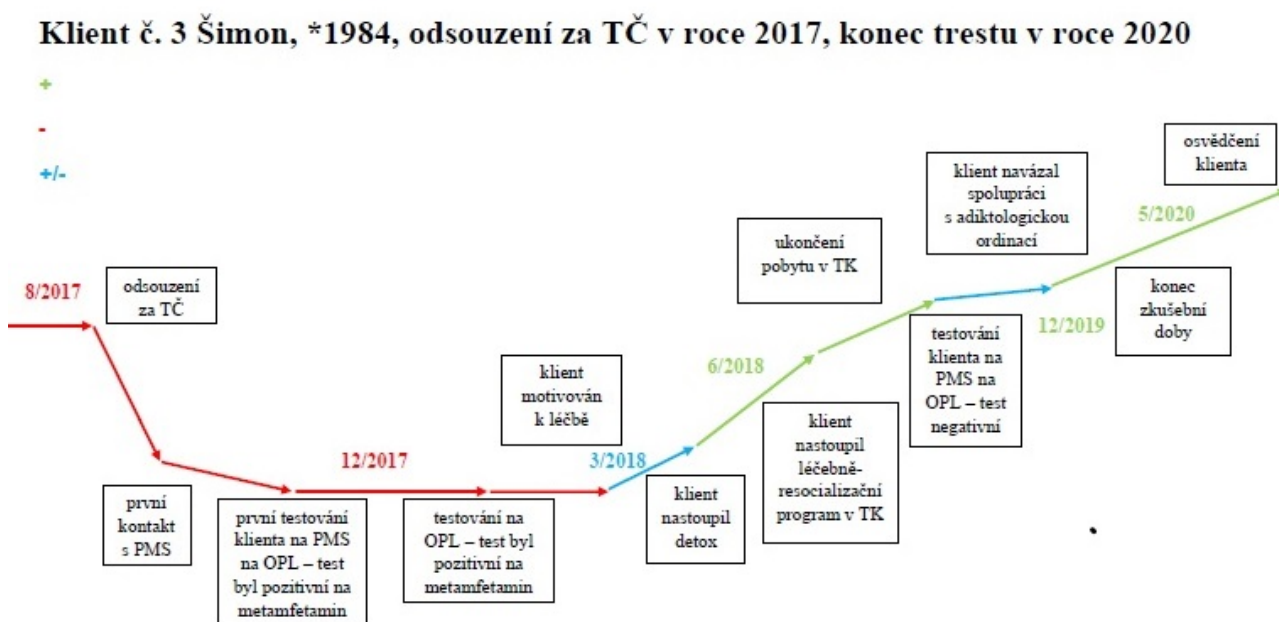
K vyslovení této diagnózy jsem přiklonila proto, že klient jevil porušené ovládání při užití drog a byl konzumentem drog a alkoholu i přes škodlivé následky.

Léčebné intervence

Klientovi jsem doporučila pro udržení vztahů, sebezpojetí a vzorců chování úzdravu v nějaké z terapeutických komunit. Terapeutická komunita se svým pevným řádem a systémem pravidel mu může pomoci nalézt nový postoj k sobě samému, v jednání vůči sobě i druhým.

Společně jsme proto kontaktovali komunitu, kam po detoxu nastoupil na roční pobyt. Po výstupu z komunity jsme vybrali vhodnou adiktologickou ambulanci, kam dosud pravidelně dochází.

Obrázek č. 7: Časová osa

Zdroj: vlastní zpracování

Průběh dohledu

Spolupráce s Probační a mediační službou započala řádně, klient se na první konzultaci dostavil v domluveném termínu a včas. Již od počátku uváděl, že potřebuje pomoc, drogy stále užívá, nedokáže sám přestat, což se při opakovaném testování na přítomnost omamných a psychotropních látek v těle na středisku Probační služby projevilo, neboť byl pozitivně testován na metamfetamin. Ze strany Probační služby byla zhodnocena situace výchozího bodu. Klient sám byl k léčbě motivován, nicméně, jak sám uvádí, potřebuje nad sebou kontrolu, rádce.

Klientovi byly představeny všechny možnosti léčby. Po zralé úvaze jsme společně kontaktovali psychiatrickou nemocnici, kde nastoupil detox, a poté nastoupil roční pobyt v terapeutické komunitě. Po návratu z komunity spolupráce s probační službou opět pokračovala. Na konzultace se klient opět dostavoval v domluvených termínech, případně se předem telefonicky omluvil a byla domluvena konzultace náhradní. Konzultace byly zaměřeny na stabilizování jeho životní situace, zajištění bydlení, legálního příjmu, vztahy s bývalou přítelkyní a synem a jeho závislost. Klient spolupracoval a dokládal všechny podstatné informace o své osobě, pokračoval v léčení v adiktologické ambulanci. Při dalším testování probačním pracovníkem na přítomnost OPL v těle byl již test negativní. Celkově lze konstatovat, že optimistická očekávání ke změně postojů klienta se zcela naplnila, neboť zkušební doba uloženého trestu již v roce 2020 uplynula a klient byl ze strany soudu osvědčen. Připouštím však, že v budoucím životě klienta mohou nastat naprosto nečekané reakce a jednání z jeho strany. Sám klient na rozloučenou uvedl, že nad sebou dohled potřebuje, potřebuje někoho, kdo mu bude říkat, co má dělat. Nadále, a to i po skončení zkušební doby, je klient s probačním úředníkem v kontaktu a informuje o svých postupech, a to jak v soukromém životě, tak v léčbě závislosti.

Rizika

Klient nemá stabilizovaný osobní život, má však zajištěno bydlení a zajištěn legální příjem, riziko tedy hodnotím jako střední. Užívat návykové látky začal již v 15 letech, což samo o sobě může být rizikovým faktorem. Klient uvádí, že potřebuje být pod dohledem někoho, pokud není, neví si se svým životem příliš rady a vrací se zpátky k droze.

Postoj klienta k uloženému trestu

Trest nevnímá negativně, ví, že dělal věci, které se nedělají, ale uvědomuje si, že se pod vlivem drog chová jinak. Dohled probačního úředníka hodnotí jako omezení, ne však zásadní, ale nebaví jej na Probační a mediační službu chodit. Pracovníka však vnímá více jako pomoc, a to hlavně proto, že se opakovaně léčil ze závislosti na návykových látkách, potřebuje být motivován a chce „být pod dohledem“. Klientův trest již byl již v roce 2020 ukončen, klient byl soudem osvědčen. On sám však probačního pracovníka i nadále dobrovolně kontaktuje a referuje o své současné životní situaci a probíhajícím léčení závislosti na návykových látkách.

9. SHRnutí VÝSLEDKŮ

V diplomové práci jsem se zabývala průběhem dohledu u klientů, kteří spáchali trestnou činnost pod vlivem návykové látky. Práce je postavena na třech životních příbězích klientů Probační a mediační služby. Z případových studií vyplývá, že všechny činy byly ovlivněny působením návykových látek. Na základě zpracování vlastní případové práce jsem popsala pozitivní i rizikové faktory, které mohou zásadně ovlivňovat spolupráci mezi probačním pracovníkem a klientem.

V první řadě je potřeba zdůraznit, že to, co by mělo být výsledkem vzájemné spolupráce, je zaměřit se na faktory, které mohou sloužit k nastartování pozitivních změn v životě klienta.

Klient Jan byl tím, který nikdy s nikým o svém užívání nehovořil. O léčbě závislosti na návykových látkách neměl ani nejmenší představu, přestože užívá již hodně let. Po zhodnocení situace výchozího bodu a stanovení diagnózy jsem se zaměřila hlavně na práci s jeho motivací a postupnými kroky jsme se dostali až k zacílení na konkrétní léčbu. Spolupráci nám však přerušil jeho nástup výkonu trestu odnětí svobody. Věřím však, že pokud má klient ve výkonu trestu možnost spolupracovat s adiktologem, posunuje se zase dál.

Klient Michal byl motivován již samotným trestem, a to již od odsouzení. V jeho případě bylo třeba jej v již nastoupené léčbě podporovat, za pokroky jej chválit a zvyšovat tím jeho sebevědomí.

Klient Šimon sám uvádí, že pomoc potřebuje, potřebuje někoho, kdo mu řekne, co a jak má dělat a sám si v životě neví rady. Byl k léčbě motivován, uvádí, že hlavní motivací je jeho syn. Po zhodnocení situace výchozího bodu a stanovení diagnózy jsme se zaměřili hlavně na hledání léčby, která by pro tohoto klienta byla vhodná. Uváděl, že mu režimová opatření nevdají, právě naopak. Nastoupil tedy detox, poté absolvoval pobyt v terapeutické komunitě a aktuálně dochází do adiktologické ambulance. Přestože mu již skončil uložený trest, stále mě informuje o tom, jak se mu daří a jaké postupy ve své léčbě dělá.

Všichni tři klienti o sobě z počátku velmi pochybovali. Prvotním zájmem proto bylo navázání dobrého osobního vztahu, důvěry, aby klient nabyl dojmu, že nám jde společně o dobrou věc, tedy zvládnutí jeho problémů.

Ukázalo se, že zásadním momentem bylo obnovení rodinných vztahů, pocit, že je rodina zcela neodsoudila a že jsou to ti, kteří mohou podat pomocnou ruku. Blízcí pro ně mohou být důležitým zdrojem podpory, například poskytnutím financí, bydlení nebo jen pro získání důvěry.

Pro obavy z vlastního selhání byl velmi důležitý fakt, že se na probačního pracovníka mohou vždy obrátit a žádat o radu, což bylo vždy při konzultacích zdůrazňováno.

Pro posílení sebedůvěry bylo důležité i nalezení zaměstnání. Jeden s klientů uvedl, že je rád, že v jeho zaměstnání o něho stojí, že mu nepřipomínají jeho minulost a že mu zaměstnavatel důvěřuje, dále pak zajištění stabilního bydlení.

Kromě pozitivních faktorů ale nelze opomenout faktory rizikové. Zvláště intenzivně to prožíval klient, který spáchal svůj čin pod vlivem alkoholu. Uváděl, že dostupnost alkoholu je velmi snadná a také hodně lákavá. Uvědomuje si však, že pod vlivem alkoholu se chová impulzivně a nedokáže kontrolovat své jednání. Ztrátu sebekontroly po požití návykové látky uváděli i další dva klienti. Hodnocení potřeb a rizik je součástí každé konzultace.

Klienti též popisovali i obtížné vyrovnávání se s náročnými životními situacemi a s nimi spojené ztráty, například milované osoby.

Na probační práci, konkrétně dohledu nad nimi, klienti oceňují lidský přístup, pocit bezpečí, praktickou pomoc i pozitivní zpětné vazby. Oceňují i důraz na plnění svých povinností, protože si sami uvědomují, že kontrola nad nimi je nezbytná, i když je někdy obtěžující a uvádějí, že určitě má u klienta užívajícího návykové látky smysl.

První výzkumná otázka byla zaměřena na zjištění, jaké adiktologické dovednosti lze aplikovat ve specifických podmínkách Probační a mediační služby v průběhu dohledu při práci s uživateli návykových látek. Klíčovými jsou hlavně zhodnocení situace výchozího bodu, práce s motivací a realistický matching se zajištěním další následné péče. Každý klient je originál a je třeba u něj správně vyhodnotit a cílit na tu konkrétní intervenci, kterou právě nejvíc potřebuje, jak je psáno v teoretické části této práce.

Odpovědí na druhou otázku je, že přínosem pro aplikaci adiktologických dovedností je sama znalost této problematiky, neboť jen znalý probační pracovník může být v průběhu dohledu pro

klienta uživatele plnohodnotným partnerem. Protože závislost na návykových látkách je kriminogenním faktorem pro rozvoj následné kriminální kariéry uživatele, je aplikace výše uvedených intervencí celkově přínosem pro společnost.

Třetí otázka se týkala na limity, které má aplikace adiktologických dovedností ve specifických podmínkách Probační a mediační služby při průběhu dohledu s uživateli návykových látek. Zásadním limitem je důvěra, protože pokud klient nemá pocit důvěry a bezpečí, nemusí být hned od počátku dobrá spolupráce navázána. Dalším důležitým limitem je čas, neboť spolupráce klienta s probačním pracovníkem je časově omezena a i v průběhu může být narušena např. nástupem výkonu trestu.

Všichni tři klienti ocenili v průběhu dohledu přehled probačního úředníka v oboru adiktologie, který mohl nabídnout účinnou pomoc při léčbě závislosti, předat kontakty na jiné pomáhající organizace u ukázat cestu, kterou se mají za trvalou abstinencí vydat.

V současné době s probační službou spolupracuje pouze jeden z klientů, kterému ještě neschončila zkušební doba, podmínky řádně plní, spolupracuje. Druhý byl již soudem osvědčen, nicméně, na základě vlastního zájmu je také v kontaktu s probačním úředníkem a průběžně o své současné situaci informuje a žádá případné rady. Třetí klient se nachází ve výkonu trestu odnětí svobody, protože mu byl přeměněn jeden z předchozích podmíněných trestů. Pokud může ve věznici spolupracovat s adiktologem, je jistě na dobré cestě.

10. DISKUZE

Diplomová práce, tak jak byla zpracovaná, se zabývá prací probačního úředníka s pachateli trestných činů, kteří trestnou činnost spáchali pod vlivem návykových látek a na základě případové práce odkrývá mimo jiné vztahy mezi zneužíváním návykových látek a kriminalitou. Závislost pachatele je jeden z nejčastějších spouštěcích mechanismů trestného jednání a Probační a mediační služba každým rokem eviduje stále více případů spadajících do drogové kriminality.

Všechny tři kazuistiky mají jedno společné téma, a to závislost. Vztah mezi užíváním drog a páčáním trestné činnosti ale není univerzální. Jak v odborné literatuře Štefunková (2011) uvádí, můžeme nalézt tři modely, které vztah mezi užíváním drog a kriminalitou popisují.

První z modulů je model zotročení, což znamená, že bezúhonní jedinci, kteří se nacházejí dlouhodobě v nepříznivé situaci, se mohou uchýlit k užití návykové látky a ke spáchání trestné činnosti je vede touha k jejich získání. Otázkou k diskusi je fakt, zda by to tak bylo i v případě, kdy byla droga legální, případně levnější, což by nemuselo ke spáchání trestného činu vést.

Druhý model je model predispozice, a ten vychází z teorie, že spojitost mezi drogou a kriminalitou existuje, protože pachatelé mají predispozice pro užívání drog a ke spáchání trestného činu.

Třetí model je model zesílení. Oba předchozí modely reviduje a vychází z teorie, že užívání drog vede k trestné činnosti, která zintenzivňuje kriminální kariéru, která již existuje.

Pokud lze hodnotit popsané kazuistiky, můžeme v každé z nich nalézt část této pravdy. Ve všech třech případech se objevují negativní faktory sociální i psychologické, které mohly ovlivnit chování a jednání jednotlivých klientů.

V první kazuistice se setkáváme s tzv. kriminalitou opatrovací. To znamená, že klient páchá trestnou činnost za účelem získání majetkového prospěchu, který nutně potřebuje pro nákup další látky a zajištění základních potřeb.

Ve druhé kazuistice jde o kriminalitu, která byla spáchána pod vlivem drogy, tedy jde o kriminalitu násilnou. Zcela jednoznačně byl trestný čin spáchán pod vlivem alkoholu, který má

primát mezi látkami, které jsou velmi snadno dostupné a pod jejichž vlivem k trestným činům dochází.

Třetí kazuistiku lze zařadit mezi vlastní drogovou kriminalitu, kdy trestný čin nebyl spáchán za účelem získání drogy, ale z důvodu psychofarmakologického efektu látky, která může měnit prožívání okolní reality a působit na psychiku uživatele.

Z postojů klientů je patrné, že probační úředník je ten, který jim dává směr, jakým se mají ubírat, je však nutné navázat vzájemnou spolupráci založenou na důvěře a pochopení. Je patrné, že adiktologické znalosti probačních úředníků jsou důležité, jsou přínosem pro společnou práci a pro jejich boj se závislostí.

Probační pracovník, který se zabývá kriminální minulostí klientů, za kterou byli odsouzeni a jejich drogovou závislostí, by měl umět odhadnout míru pomoci, kterou klientovi nabídne. Míra podpory musí být vždy optimální, to znamená ne nízká, ale také ne příliš angažovaná. Při práci s klientem je třeba vědět, že každý člověk je individualita, se svými představami o životě a přístupem k němu. Při společné práci dává klientům směr, jakým se mají ubírat, je však nutné vzájemnou spolupráci založit na důvěře a pochopení.

Velmi důležitým prvkem v práci probačního úředníka s klientem trestného činu, který je zároveň uživatelem návykových látek, je vyhodnocení situace výchozího bodu, časná diagnostika a komplexní zhodnocení, na jehož základě a ve vhodnou chvíli lze klienta motivovat k léčbě a doporučit a zprostředkovat mu pomoc s jinými organizacemi, které se léčbou drogové závislosti zabývají. Diagnostika dle fáze užívání do práce probačního úředníka jistě patří, pokud však mluvíme o diagnostice dle MKN-10, je diskutabilní, zda probační úředník, který nemá adiktologické vzdělání, je vůbec oprávněn diagnózu stanovovat.

Pro klienta je nejdůležitější definovat jeho vlastní postoj k problému, do kterého se dostal a jakou má motivaci k řešení tohoto problému. Nedostatečná motivace klienta k vedení řádného života či úplná její absence je významným rizikovým faktorem. Probační úředník spolu s klientem by v první řadě měli sestavit jeho žebříček potřeb, neboť pokud není klient schopen uspokojit své potřeby legálním způsobem, pak nelze očekávat, že bude skutečně motivován k tomu, aby se příště vyvaroval porušení zákonných norem. Pokud by klient neměl uložen trest s dohledem probačního úředníka, nemusí být v jeho okolí nikdo, kdo jej může nasměrovat a

motivovat správným směrem. Míra motivace se jednak zjišťuje z rozhovoru s ním, ale při návštěvách v místě bydliště i s jeho sociálním okolím. Přístup klienta ke změně dává měřitelnou informaci o tom, zda svá slova myslí vážně a co pro naplnění představ dělá. Práce s motivací je pro další vývoj práce s klientem klíčová. Je však otázkou, jaký vztah mezi sebou klient a probační úředník navážou, neboť pro řešení jeho závislosti je důležité, aby v očích klienta nebyl úředník pouze represivní složkou, ale i tím, kdo mu s motivací k léčbě může pomoci. Nicméně zůstává k zamyšlení, do jaké míry je to klient ochoten přijmout, a to hlavně na počátku vzájemné spolupráce, kdy se formuje jejich sladění. Pokud probační úředník důvěru získá, je to výrazným pozitivním faktorem při řešení jeho závislosti. Výhrou pro každého klienta je, pokud se sám se sebou srovná a zhodnotí, co mu droga a s tím spojená kriminalita přinesla, jaké jsou zisky a jaké jsou ztráty. Důležité je posilování sebedůvěry, pozorné vnímání všech známek klientovy snahy o změnu a podporování jich. Všechny informace je nutné podávat srozumitelnou formou, a pokud je to nutné, některé informace opakovat a ověřovat si, zda jsme si vzájemně porozuměli.

S klientem č. 1 jsem jasně definovala rizika, která pro něj spatřuji jako nejvíce ohrožující, a to, že na počátku spolupráce neměl zajištěno stabilní bydlení, legální příjem a byl uživatelem návykových látek, přestože uváděl, že pobytem ve výkonu trestu byla zahájena abstinence. Během konzultací klient otevřeně vyprávěl o své závislosti, o užívání, byl to tedy on, kdo byl pro mě důležitým zdrojem informací a mým impulsem ke studiu adiktologie. Motivem k léčbě pro něj je jeho vztah s matkou, která mu nabídla pomoc a nechce ji zklamat, a také jeho budoucí život bez OPL. Povíдали jsme si hlavně o tom, v jakém období drogy neužíval, proč je v té době nepotřeboval a proč se k nim zase vrátil. Obavy měl z toho, co jej při léčbě čeká a zda může docházet pouze ambulantně. Probrali jsme tedy všechny alternativy, klientovi jsem nabídla pomoc při kontaktování konkrétního léčebného zařízení. Na léčení do ambulance docházel, zvažoval léčebný pobyt v terapeutické komunitě, nicméně vzhledem k tomu, že byl již několikrát ve výkonu trestu odnětí svobody, z pravidelného režimu v komunitě má strach. U tohoto klienta je do budoucna nutné klást důraz na akceptaci odpovědnosti, neboť jak on sám dle kazuistiky říká, žije tady a teď, na budoucnost nemyslí. Další intervencí je posilování jeho motivace, aby příležitostí k recidivě bylo co nejméně. Důležitým faktorem při práci s tímto klientem je pochvala, neboť to je jedna z věcí, kterou běžně nedostává. V průběhu roku 2020 byl tomuto klientovi přeměněn jeden z předchozích podmíněných trestů, nastoupil tedy výkon

trestu odnětí svobody. Pokud bude mít ve vězení možnost spolupracovat s adiktologem, bude to vhodné pokračování naší společné cesty.

Spolupráce s klientem č. 2 se dá od počátku hodnotit jako bezproblémová, neboť klient k uloženému trestu přistupoval vždy zodpovědně. Z mé strany je na každé z konzultací podporováno jeho sebevědomí, protože, jak je uvedeno v kazuistice, byl v dětství šikanován a trpěl pocity méněcennosti. Je motivován k abstinenci a pravidelně doptáván, jak léčení probíhá a co mu vyhovuje, co méně, jaký život žije a zda v něm je místo i pro šťastné chvíle. Klient je vždy za plnění povinností, abstinenci, řádnou docházku a spolupráci chválen. Důležitým motivem tohoto klienta je samotný trest, neboť vědomí přeměny na trest nepodmíněný je pro něj hrozbou. V průběhu roku 2020 byla ošetřujícím lékařem podána žádost na zrušení ochranného léčení a soud jej již ukončil.

Klient č. 3 byl na počátku spolupráce s probační službou aktivním uživatelem návykových látek. Z tohoto důvodu byl obsah konzultací směřován nejvíce k jeho závislosti. V průběhu konzultací jsme společně hledali příčiny a důvody k užívání omamných a psychotropních látek a motiv klienta v kontextu cyklu změny. Mojí intervencí bylo posilovat klientovu motivaci k léčbě, kdy on sám říká, že pro něj největším motivem je jeho syn. Společně jsme vyhledávali možné způsoby léčby a povídali si o tom, jak která konkrétní léčba probíhá, co jej tam čeká. Klient opakovaně uváděl, že pomoc odborníka potřebuje, sám neumí přestat, režimová opatření mu nevadí. Spolupráce se ukázala úspěšná tím, že klient absolvoval léčebný pobyt v terapeutické komunitě a v současné době spolupracuje s adiktologickou ambulancí. V průběhu roku 2020 již skončil klientův podmíněný trest a soud jej osvědčil. On sám si je vědom, že stálou pomoc odborníka – adiktologa potřebuje a je srozuměn s tím, že v případě potřeby mne může kontaktovat osobně nebo telefonicky, což využívá. Na časové ose v kazuistice tohoto klienta je jeho postup v léčení závislosti velmi patrný.

10.1 Výzkumná otázka č. 1

Jaké klíčové adiktologické dovednosti jsou aplikovatelné ve specifických podmínkách Probační a mediační služby v průběhu dohledu s uživateli návykových látek?

V rámci této výzkumné otázky bylo zjištěno, že klíčovými dovednostmi aplikovatelnými ve specifických podmínkách Probační a mediační služby je hlavně zhodnocení situace výchozího bodu, práce s motivací a realistický matching se zajištěním další možné návazné péče.

Adiktologické znalosti a dovednosti probačnímu pracovníkovi přináší zcela nový rozměr práce a dávají nový úhel pohledu na závislého člověka, jiný přístup k řešení jeho problémů a mohou být též přínosem pro vlastní organizaci. Ta může pojmout poskytování adiktologických služeb jako určitý kapitál nebo nadstavbu v poskytování základních služeb, což je též důležité pro vybudování důvěry a bezpečí při práci s klienty uživateli. Nežádá se stává, že probační pracovník je prvním člověkem, který s klientem uživatelem o jeho závislosti hovoří. Otázkou však zůstává, zda si probační pracovník dokáže ke klientovi vybudovat důvěru a ten bude ochoten na jeho rady reflektovat.

10.2 Výzkumná otázka č. 2

Jaké přínosy má aplikace adiktologických dovedností ve specifických podmínkách Probační a mediační služby v průběhu dohledu s uživateli návykových látek?

Druhou výzkumnou otázkou byly zjišťovány přínosy, které má aplikace dovedností v podmínkách Probační mediační služby v průběhu dohledu s uživatelem návykových látek. Dobrý probační úředník musí rozumět problémům klienta v rámci bio-psycho-sociálním i spirituálním přístupem. Musí umět posoudit slabé i silné stránky klienta, jeho postoje, motivaci a vhodným způsobem na ně upozornit. Nezbytnou součástí spolupráce je získání důvěry. Pokud má navíc probační úředník adiktologické znalosti a umí používat výše uvedené dovednosti je jistě pro klienta přínosem, že na něj není nahlíženo jako na toho, kdo si své problémy způsobil sám, ale jeho závislost je viděna v širších souvislostech. Práce s motivací je hlavní intervencí, kterou probační pracovník využívá, neboť motivace je hybatelem změny. Jestliže navíc probační úředník zná léčebné postupy a léčebná zařízení, je realistický matching dalším článkem při nasměrování klientovy životní dráhy. Pokud o to klient požádá, probační pracovník mu poskytne veškerou pomoc, a to i doprovod do konkrétního léčebného zařízení a další konzultace, zaměřené hlavně na práci s motivací, probíhají přímo v léčbě. Zajištění návazné spolupráce s léčebným zařízením již během dohledu je bezpochyby kladem pro jeho nevypadnutí z léčby. V případě, že je klient stabilizovaný, případně zasíťovaný, přínosem

pro Probační službu je, že již nepáchá další trestnou činnost a zároveň se dobrá spolupráce s klientem projeví ve snížení negativních dopadů na společnost jako celek. Probační pracovník má navíc pocit, že jeho práce má smysl.

10.3 Výzkumná otázka č. 3

Jaké jsou limity aplikace adiktologických dovedností ve specifických podmínkách Probační a mediační služby v průběhu dohledu s uživateli návykových látek?

Odpovědí na třetí výzkumnou otázku je, že probační úředník bez znalosti adiktologických dovedností je jistě schopen nasměrovat klienta na vhodné adiktologické zařízení, avšak, zůstává otázkou, zda podle typu klienta, jeho problému, stavu a možností bude umět pracovat s jeho motivací, vybere i vhodný druh léčby a bude mu oporou. Důležitou úlohu hraje též i získání vzájemné důvěry, klient může pomoc odmítat. Dále může klient též získat pocit, že on sám ví o návykových látkách vše a probační pracovník neznalý adiktologické problematiky mu přeci nemůže umět nic nabídnout. Limitem pro probačního pracovníka, který není vystudovaný adiktolog, je jistě neznalost adiktologických znalostí a dovedností, a tím pádem schopnost jejich aplikace. Další překážkou, která narušuje vzájemnou spolupráci probačního pracovníka s klientem, je zatíženost probačních pracovníků, kdy pro různorodost jednotlivých případů je významným limitem dostatek času, který je jednotlivým klientům věnován. Dalším výrazným limitem je například trestní minulost klienta, protože pokud v průběhu dohledu nastupuje výkon trestu odnětí svobody, vzájemná spolupráce je tím přerušena. Případně je limitují i blížící se konec zkušební doby, protože dobrý probační úředník jistě neřekne „zkušební doba skončila, již sem nechod'te, Vaše problémy mě od této chvíle nezajímají“.

Na počátku práce jsem si dala za cíl demonstrovat aplikaci klíčových adiktologických dovedností v průběhu uloženého dohledu ve specifických podmínkách Probační a mediační služby, a to na třech nezávislých kazuistikách mojí práce s klienty, kteří jsou uživateli návykových látek a v jejichž vedení případu jsem byla soudem pověřena. Z kazuistik je patrné, že klienti se svou závislostí pracují a moje znalosti a dovednosti získané studiem adiktologie jsou pro ně patrným přínosem.

Předmětem k další diskuzi je bezesporu téma, zda je vzdělání probačních pracovníků pro tento typ klientely dostatečným, zda zájmové studium adiktologie jednotlivých probačních úředníků k práci s tímto typem klientů dostačuje, zda znají a umí aplikovat adiktologické dovednosti a nebylo by tedy třeba vzhledem ke stále se zvyšující drogové kriminalitě hledat nové možnosti a způsoby specializace všech těchto pracovníků. Případně, zda by v řadách probačních pracovníků našel uplatnění vystudovaný adiktolog.

11. ZÁVĚR

Záměrem, který jsem si v úvodu práce vytyčila, bylo shromáždit data mých tří klientů Probační a mediační služby, kteří jsou uživateli návykových látek a trestnou činnost spáchali pod vlivem těchto látek, a dále na jejich kazuistikách a práci s nimi ukázat aplikaci adiktologických dovedností při práci probačního úředníka s tím, že adiktologické znalosti a dovednosti jsou důležité pro správné směřování klienta užívajícího návykové látky.

Z uveřejněných údajů ve výroční zprávě Probační a mediační služby lze konstatovat, že v posledních letech narůstá počet drogových trestných činů, které jsou důrazným varováním a upozorněním na mnohorozměrnost problematiky vzájemného vztahu mezi užíváním návykových látek a páchaním trestné činnosti. Probační a mediační služba má sice možnost splnit klasifikaci rizik nebo se zaměřit na kriminogenní potřeby, co je však vhodné, jsou dobré znalosti a větší kompetence z oblasti adiktologie, aby probační pracovník mohl průběh dohledu měnit na základě měnící se životní situace klienta, a tím lépe pomáhat osobám s kriminální minulostí pro začlenění se zpět do „normální“ společnosti.

Pomoc probačního pracovníka musí být vždy v rovnováze s deficitem, který klient má a svou pozornost směřovat k jeho silným stránkám. Důležité je dobře navázat vztah, neklást zbytečný důraz na jeho občasné „zakopnutí“ a podporovat v něm myšlenku, že naděje ve změnu je možná. Pokud má navíc probační pracovník adiktologické znalosti, usnadňuje jim to společnou práci.

12. LITERATURA

Carpentier, CH. (2007). Drugs and crime - a complex relationship. Drugs in focus. European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction. Dostupné z: http://www.emcdda.europa.eu/attachements.cfm/att_44774_EN_Dif16EN.pdf.

Černíková, V., Zezulová, J. (2012). Sociální kontrola kriminality – historie, současnost, trendy. In Válková, H., Kuchta, J. a kol. Základy kriminologie a trestní politiky. 2. vydání. Praha: C. H. Beck.

Fenyk, J., Císařová, D., Gřivna, T. a kol. (2019). Trestní právo procesní. 7. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR.

Fischer, S., Škoda, J. (2009). Sociální patologie – analýza příčin a možností ovlivňování závažných sociálně patologických jevů. Praha: Grada Publishing.

Gabrhelíková, P. (2015). Uživatelé návykových látek a trestná činnost související s drogami. Kapitola 33. In Kalina, K. a kol. Klinická adiktologie. Praha: Grada Publishing.

Goldstein, P. J. (1985). The Drugs/Violence Nexus. A Tripartite Conceptual Framework. Journal of Drug Issues.

Gřivna, T., Scheinost, M., Zoubková, I. a kol. (2019). Kriminologie. 5. vydání. Praha: Wolters Kluwer.

Hartl, P., Hartlová, H. (2015). Psychologický slovník. 3. vydání. Praha: Portál.

Hendl J. (2005). Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace. Praha: Portál.

Hendl, J. (2008). Kvalitativní výzkum: Základní teorie, metody a aplikace. Praha: Portál.

Kalina, K. (2003). Diagnostické závěry a indikace k léčbě, párování potřeb a intervencí. In Kalina K. a kol. Drogy a drogové závislosti. Mezioborový přístup. 1. díl. Praha: Úřad vlády ČR.

Kalina, K. a kol. (2015). Klinická adiktologie. 1. vydání. Praha: Grada Publishing.

Kalina, K. a kol. (2008). Základy klinické adiktologie. 1. vydání. Praha: Grada Publishing.

Kalina, K. (2013). Psychoterapeutické systémy a jejich uplatnění v adiktologii. 1. vydání. Praha: Grada Publishing.

Kotulan, P. (1998). K pojmu obecné prospěšnosti při ukládání trestu obecně prospěšných prací. Právní praxe.

Kulhánek, A. (2018). Epidemiologie ADHD. Kapitola 1. In Miovský a kol. Diagnostika a terapie ADHD. Praha : Grada.

- Nešpor, K. (2003). Úvod do problémů diagnostiky a matchingu. In Kalina, K. et al. (2003). Drogy a drogové závislosti. Mezioborový přístup. 1. díl. Praha: Úřad vlády ČR.
- Matoušek, O., Koláčková, J., Kodymová, P. (eds.). (2005). Sociální práce v praxi. 1. vydání. Praha: Portál.
- Miller, R. W., Rollnick, S. (2003). Motivační rozhovory. Příprava lidí ke změně závislého chování. Tišňov: Sdružení SCAN.
- Minařík, J., Kmoch, V. (2015). Přehled psychotropních látek a jejich účinků. Kapitola 2. In Kalina, K. a kol. Klinická adiktologie. Praha: Grada Publishing.
- Miovský, M. (2006). Kvalitativní přístup a metody psychologického výzkumu. Praha: Grada Publishing.
- Probační a mediační služba ČR. (2016). Metodické standardy.
- Probační a mediační služba ČR. (2020). Výroční zpráva za rok 2019. Dostupné z: https://www.pmscr.cz/download/2019_Zprava_o_cinnosti_a_hospodareni_PMS.pdf
- Probační a mediační služba ČR. (2020). Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/>.
- Popov, P. (2013). Návykové nemoci. Kapitola 2.5. In Raboch a kol. Psychiatrie. 1. vydání. Praha: Karolinum.
- Sotolář, A., Púry, F., Šámal, P., Kudrle, S., Kalina, K. a kol. (2002). Trestná činnost spojená se zneužíváním drog a formy jejího řešení. Institut vzdělávání Ministerstva spravedlnosti České republiky. Svazek 65.
- Sotolář, A., Púry, F., Šámal, P., Kudrle, S., Kalina, K. a kol. (2003). Trestná činnost spojená se zneužíváním drog a formy jejího řešení. Justiční akademie České republiky. Svazek 66.
- Šámal, P. a kol. (2016). Trestní právo hmotné. 8. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR.
- Ščerba, F. (2014). Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě. Praha: Leges.
- Štefunková, M. (2011). Drogy a kriminalita - jaký je mezi nimi vztah? Adiktologie: časopis pro prevenci, léčbu a výzkum závislostí, roč. 11, č. 3.
- Štern, P., Ouředníčková, L., Doubravová, D. (eds.). (2010). Probace a mediace. 1. vydání. Praha: Portál.
- Trestní předpisy. (2016). ÚZ, č. 1143. Ostrava: Sagit.
- Válková, H., Kuchta, J. a kol. (2012). Základy kriminologie a trestní politiky. 2. vydání. Praha: C. H. Beck.
- Vágnerová, M. (2014). Současná psychopatologie pro pomáhající profese. 1. vydání. Praha: Portál.

Vlček, E. (2006). Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu. Brno: Masarykova univerzita.

Yin, R. K. (2009). Case Study Research. Design and Methods. London: Sage Publications.

13. SEZNAM POUŽITÝCH ZÁKONŮ

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

Zákon č. 65/2017 Sb., o ochraně zdraví před škodlivými účinky návykových látek

Zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon

Zákon č. 117/1852 ř. z., o zločinech, přečinech a přestupcích

Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon

Zákon č. 152/1995 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon

Zákon č. 167/1998 Sb., o návykových látkách

Zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže

Zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě

Zákon č. 562/1919 Sb., o podmíněném odsouzení a podmíněném propuštění

14. SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

ČSAV – Československá akademie věd

EMCDDA – Evropské monitorovací středisko pro drogy a drogovou závislost

MKN – Mezinárodní klasifikace nemocí

OČTŘ – Orgány činné v trestním řízení

OL – Ochranné léčení

OPL – Omamné a psychotropní látky

OPP – Obecně prospěšné práce

PMS – Probační a mediační služba

PO – Podmíněné odsouzení

POD – Podmíněné odsouzení s dohledem

PPD – Podmíněné propuštění s dohledem

TČ – Trestný čin

TK – Terapeutická komunita

TŘ – Trestní řád

TZ – Trestní zákoník

15. SEZNAM POUŽITÝCH OBRÁZKŮ, GRAFŮ A TABULEK

Obrázek č. 1: Mapa České republiky se středisky Probační a mediační služby

Obrázek č. 2: Cyklický model změny

Obrázek č. 3: Drogový test ze slin

Obrázek č. 4: Alkotester

Obrázek č. 5: Časová osa – klient č. 1

Obrázek č. 6: Časová osa – klient č. 2

Obrázek č. 7: Časová osa – klient č. 3

Graf č. 1: Všechny nově uložené tresty ve vykonávacím řízení v letech 2015 – 2020

Graf č. 2: Všechny nově uložené tresty POD v letech 2015 – 2020

Graf č. 3: Všechny nově uložené tresty PPD v letech 2015 – 2020

Graf č. 4: Všechny nově uložené tresty OPP v letech 2015 - 2020

Graf č. 5: Všechny nové případy spadající do drogové kriminality v letech 2015 – 2020

Tabulka č. 1: Všechny nově uložené tresty ve vykonávacím řízení v letech 2015 – 2020

Tabulka č. 2: Všechny nově uložené tresty POD v letech 2015 – 2020

Tabulka č. 3: Všechny nově uložené tresty PPD v letech 2015 – 2020

Tabulka č. 4: Všechny nově uložené tresty OPP v letech 2015 - 2020

Tabulka č. 5: Všechny nové případy spadající do drogové kriminality v letech 2015 – 2020

16. SLOVNÍK POJMŮ

Alternativní trest: je založen na zásadě umožnit výkon trestu na svobodě ve formě trestu odnětí svobody s dohledem nebo domácího vězení. Současně dává pachateli napravit svým jednáním způsobenou škodu, například výkonem obecně prospěšných prací

Dohled: pravidelný osobní kontakt probačního úředníka s pachatelem, vytváření a realizace probačního plánu dohledu a kontrola dodržování podmínek uložených pachateli soudem

Mediace: přímé a osobní setkání oběti a pachatele za přímé účasti mediátora – zprostředkovatele řešení konfliktu, proces řešení konfliktů, při kterém mediátor jako nezávislá a nezaujatá osoba pomáhá hledat řešení v případech, které způsobily konflikt

Mediátor: prostředník mezi stranami soudního sporu, školený profesionál s odbornými znalostmi a zkušenostmi

Pachatel: v trestním řízení jde o podezřelého, obviněného, obžalovaného nebo odsouzeného

Parole: podmíněné propuštění – pachateli se mění trest výkonu ve vězení za trest vykonávaný na svobodě se zkušební dobou

Poškozený: každý, komu byla způsobená škoda na majetku nebo zdraví nebo kdo se cítí být obětí

Probace: výkon dohledu nad obviněným, obžalovaným nebo odsouzeným, kontrola výkonu trestu, sledování chování odsouzeného, včetně uložených omezení, individuální pomoc zaměřená na změnu způsobu života a na obnovu narušených rodinných, právních a společenských vztahů

Probační a mediační služba: je státní organizace, která zajišťuje kontrolu výkonů trestů, které nejsou spojeny s odnětím svobody, usiluje o zprostředkování účinného a společensky prospěšného řešení konfliktů spojených s trestnou činností a současně organizuje a zajišťuje výkon alternativních trestů a opatření s důrazem na zájmy poškozených a prevenci kriminality

Probační plán dohledu: plán stanovuje kroky a úkoly, které pachatel musí splnit, jsou to povinnosti, které byly pachateli uloženy soudem

Probační úředník a probační asistent: odborní pracovníci Probační a mediační služby

Restorativní justice: je proces, který v nejvyšší možné míře zapojuje všechny, jichž se trestná činnost dotkla. Jejím cílem je obnovení všech narušených vztahů a převzetí odpovědnosti pachatele za řešení vzniklé situace. Oběť má příležitost vyjmenovat své potřeby a rozhodovat o nejlepším způsobu náhrady škody

Retributivní justice: zaměřuje se na trest, ne na urovnání a obnovení předchozích poměrů. Jde zejména o trest odnětí svobody, ne alternativní trest nebo probace a mediace

17. PŘÍLOHY

Příloha č. 1: Informovaný souhlas účastníka výzkumu

Příloha č. 2: Zpráva o průběhu dohledu

Příloha č. 3: Probační plán dohledu

Příloha č. 1:

Informovaný souhlas účastníka výzkumu pro účely zpracování diplomové práce

Název diplomové práce: Dohled probačního úředníka nad klientem užívajícím návykové látky

Řešitel: Dita Dočekalová

Studium: Univerzita Karlova, 1. lékařská fakulta, studijní obor Adiktologie

Souhlasím s účastí a se zpracováním mých údajů ve výzkumu k výše uvedené diplomové práci. Byl/a jsem seznámen/a s podmínkami, cílem a obsahem výše uvedené práce a rozumím jim. Jsem si vědom/a, že informace, které sdělím, budou zpracovány a uchovány anonymně tak, později nebyla možná má identifikace a že je výzkumník povinen o nich zachovat mlčenlivost. Svůj souhlas mohu kdykoli odvolat.

Místo, datum:

Podpis účastníka výzkumu:

**Příloha č. 2:
Zpráva o průběhu dohledu**

PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBA

Probační a mediační služba Praha

IDDS: yywgm47

Vaše sp. zn.:

Naše čj.:

Počet listů:

Počet příloh:

Dne

ZPRÁVA O PRŮBĚHU DOHLEDU

Jméno a příjmení	
Datum narození:	
Trvalé bydliště:	
Kontaktní a doručovací adresa:	

1. PRŮBĚH VÝKONU DOHLEDU V OBDOBÍ OD DO

Informace o krocích a aktivitách v daném období:

- stanovený interval, četnost konzultací, datum a popis návštěvy v místě bydliště;
- datum uzavření/aktualizace probačního plánu dohledu, zhodnocení spolupráce odsouzeného při vytváření tohoto plánu;
- obsahové zaměření konzultací, vymezení základních tematických okruhů;
- s kým dalším probační pracovník spolupracoval, proč a s jakým výsledkem (včetně kontaktu s poškozeným);
- průběh adaptace odsouzeného po propuštění z VTOS/léčebny.

2. PLNĚNÍ PODMÍNEK DOHLEDU A ULOŽENÝCH POVINNOSTÍ A OMEZENÍ

Informace o motivaci pachatele (včetně reflexe a popisu řešení vzniklé újmy):

- jak odsouzený plnil zákonné povinnosti, z kolika konzultací se řádně omluvil, kolik měl absencí neomluvených;
- jak plnil cíle probačního plánu, včetně uložených povinností a omezení, jak probační pracovník kontroloval jejich dodržování (zdroje ověřování) jaká opatření přijal v případě jejich porušení (upozornění, poučení, výzvy, aktualizace probačního plánu);
- jak plnil další povinnosti - placení nákladů trestního řízení, soudních výloh, nákladů spojených s výkonem vazby a trestu, obhajoby apod.;

- výsledky lustrace CESO/RT, rejstříku přestupků;
- co dalšího pachatel dělá pro změnu, jak pracovník poznal, že se pachatel snaží/ nesnaží;
- náhled na trestnou činnost (přijetí viny, zda je schopen nahlédnout na příčiny i následky trestné činnosti);
- postoj a vztah k oběti nebo poškozené organizaci - náhrada škody, aktivity, které odsouzený učinil, kontakt s poškozenými, dopisy, splátky, dohody atd.;
- popis a výsledky způsobu řešení vzniklé újmy za účasti PMS;
- zda proběhla mediace a s jakým výsledkem.

3. OSOBNÍ A SOCIÁLNÍ POMĚRY

Informace a výsledky analýzy (viz Manuál hodnocení rizik a potřeb) **těchto faktorů:**

Rodinné poměry a sociální vztahy

- kde a s kým obviněný žije;
- jaké má klient závazky (děti, vyživovací povinnost, péče o svěřenou osobu);
- zdroje podpory v okolí obviněného.

Bydlení

- popis soc. prostředí a bydliště odsouzeného, ve kterém žije;
- jaký je jeho vztah k tomuto obydlí (nájemní smlouva, vlastník, neoficiální podnájem atd.); a jeho stabilita a spokojenost obviněného s bydlením;
- osoby žijící v tomto obydlí společně s klientem.

Zaměstnání a finanční situace

- jaké je současné/poslední zaměstnání odsouzeného, zda je nezaměstnaný a zda je/není v evidenci Úřadu práce,
- rozsah pracovních zkušeností, dosažené vzdělání;
- zdroje příjmů – pravidelný (plat, mzda, odměna z dohody, důchody, renty) a podmíněný (dávky státní sociální podpory, hmotné nouze, péčovské péče, dávky pro osoby se zdravotním postižením, finanční podpora osob blízkých), vývoj finanční situace odsouzeného, zadluženost;
- aktivity odsouzeného při hledání zaměstnání, změny zaměstnání a jejich důvody, plány ohledně práce nebo vzdělávání (včetně případných kvalifikací či rekvalifikací úřadu práce) do budoucna.

Závislostní chování

- vztah odsouzeného k alkoholu, drogám, gamblingu nebo jinému závislostnímu chování, je závislost spouštěcím mechanismem trestného jednání?;
- charakter, historie problémového užívání/chování - druh OPL nebo chování, počátek užívání/chování, četnost, způsob užívání, délku problému působícího užívání/chování, absolvování léčby;
- specifika vyplývající z chování, myšlení a postojů odsouzeného - specifický životní styl, nerespektování norem autorit, psychické onemocnění, nedisciplinovanost, zjevná agrese, násilné uspokojování vlastních potřeb, manipulace s druhými, vyhledávání rizikových míst, osob a situací, neschopnost jasného a racionálního uvažování atd.

4. ZHODNOCENÍ PRŮBĚHU DOHLEDU A JEHO DALŠÍ ZAMĚŘENÍ

- *zhodnocení míry rizika recidivy, újmy a především selhání vyplývající z trestní minulosti pachatele.*
- *zhodnocení míry rizika recidivy, újmy a především selhání vyplývající z dynamických faktorů.*
- *Komu a za jakých okolností hrozí újma.*
- *jak pachatel svým přístupem tato rizika zvyšuje či snižuje (spolupráce, motivace, sebereflexe).*
- *konkrétní návrhy opatření k ošetření zjištěných rizik např. uložení přiměřených povinností a omezení, zprostředkování mediace, možnost zařazení obviněného do programu + uvedení možnosti konkrétního poskytovatele tohoto programu.*
- *zhodnocení účelnosti dohledu a návrh dalšího zaměření.*

Probační úředník

Přílohy:

Způsob seznámení se zprávou:

Podpis odsouzeného: _____

Zpráva byla odsouzenému zaslána dne:

Příloha č. 3
Probační plán dohledu

PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBA

Probační a mediační služba

IDDS: yywgm47

Naše čj.:

Počet listů:
Počet příloh:

Dne.....

PROBAČNÍ PLÁN DOHLEDU

Jméno a příjmení:

Datum narození:

Bytem:

a

Jméno a příjmení probačního pracovníka:

na základě zákona č. 40/2009 Sb. (trestní zákoník) a soudem stanovených podmínek dohledu v rámci podmíněně odloženého trestu odnětí svobody / podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody / podmíněného upuštění od potrestání a současného uložení přiměřených povinností či omezení, spočívajících v, sjednávají pro období od do probační plán dohledu.

1. ZÁKLADNÍ CÍLE DOHLEDU

Obecné cíle:

- *Zaměření dohledu v daném individuálním případě. I s ohledem na uložené přiměřené povinnosti a omezení.*
- *Obecné stanovení cíle (např. vedení řádného života bez závislosti).*

2. KONKRÉTNÍ CÍLE DOHLEDU

vč. popisu kroků k jejich dosažení.

- *Rozpracování cílů obecných a cílů vyplývajících z uložených povinností a omezení, a to dle principů SMART.*
- *Stanovení cíle (např. absolvování uložené protitoxikologické léčby)*
- konkrétní krok odsouzeného k naplnění cíle (např. nastoupí do léčebny...protitoxikomanické léčbě)

- časové ohraničení plnění cíle (např. léčba bude nastoupena do konce ledna 2017)
- způsob ověření splnění cíle (např. PMS bude zaslána zpráva o nástupu do léčby) tom, zda probační pracovník spolupracoval s dalšími osobami, s kým bylo jednáno, jakým způsobem, jaký vyplynul závěr (návštěva bydliště).

3. DALŠÍ UJEDNÁNÍ DOHLEDU

Vaší povinností je docházet na středisko PMS v intervalu

- Termín následující konzultace bude sjednán na konzultaci předchozí a je závazný;
- Pokud nastane překážka na mé straně, budu Vás informovat předem, a to písemně na adrese.....nebo telefonicky na tel. čísle.....;
- Pokud se ze závažných důvodů nebudete moci konzultace zúčastnit, omluvíte se předem telefonicky (tel:), případně písemně a následně **důvody své absence doložíte** (např. lékařská zpráva o pracovní neschopnosti, apod.).

4. POSTUP PŘI PORUŠENÍ PROBAČNÍHO PLÁNU DOHLEDU

- Pokud méně závažným způsobem porušíte stanovené podmínky dohledu, probační plán dohledu nebo přiměřená omezení a přiměřené povinnosti, upozorním Vás na zjištěné nedostatky a poučím Vás, že v případě opakování nebo závažnějšího porušení stanovených podmínek, budu informovat předsedu senátu.
- Pokud závažným způsobem nebo opakovaně porušíte podmínky dohledu, probační plán nebo přiměřená omezení a přiměřené povinnosti, budu informovat bez zbytečného odkladu předsedu senátu soudu, který dohled uložil.

Plnění probačního plánu dohledu je nedílnou součástí realizace podmínek dohledu.

Během výkonu dohledu se můžete na probačního pracovníka obracet s žádostí o spolupráci při řešení aktuálních obtížných situací, které mohou mít negativní vliv na průběh výkonu trestu.

Probační plán dohledu bude průběžně aktualizován a může být součástí zprávy pro soud.

Dne:

Probační úředník

